

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

ПОЛОЖЕННЯ

про організацію та проведення XIX Всеукраїнського конкурсу учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту» імені І. Б. Медвинського (2018/2019 навчальний рік)

Реалізуючи ідеї, викладені в Декларації Стокгольмського міжнародного форуму з Голокосту, а також Резолюції ООН про встановлення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, і вважаючи своїм обов'язком зробити посильний внесок у збереження пам'яті про жертви геноциду, Український центр вивчення історії Голокосту повідомляє про проведення у 2018/2019 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України конкурсу дослідницьких та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту».

У рамках майбутнього конкурсу діятимуть секції дослідницьких робіт:

- «Історія Голокосту на теренах України» (а також роботи аналітичного та порівняльного характеру, присвячені загальноєвропейській історії Голокосту);
- «Доля ромів (циган) в окупованій Україні у 1941–1944 рр.»;
- «Історія євреїв на українських землях у міжвоєнний період»;
- «Голокост та інші геноциди ХХ століття».

Також працюватимуть секції творчих робіт, присвячених долі євреїв у період Голокосту:

- художніх (малюнки, скульптури, музичні твори, кінофільми тощо);
- літературних.

Розділ I. Мета конкурсу

1. Поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту та інших геноцидів ХХ ст., популяризація вивчення цих тем серед учнівської молоді.
2. Розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з вибраної теми.
3. Пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту та інших геноцидів ХХ ст. в Україні і за її межами і введення їх у науковий обіг.
4. Виховання у молоді толерантного поведіння, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем.

Розділ II. Підготовка конкурсу

Для підготовки конкурсу створюють Оргкомітет у складі науковців, викладачів історії ЗВО, вчителів шкіл.

До участі у конкурсі запрошуються учні 9–11 класів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно-технічних училищ. Особи, що бажають взяти участь

у конкурсі, подають заявки до Українського центру вивчення історії Голокосту за формою: прізвище, ім'я та по батькові, назва теми, науковий керівник, адреса проживання, контактні телефони, електронна адреса. Термін подання заявок — до 31 січня 2019 р. Для допомоги авторам робіт, які мають можливість відвідувати Київ, з 1 лютого 2019 р. щодня, крім вихідних, з 14.00 до 17.00 діятиме консультаційний пункт на базі Українського центру вивчення історії Голокосту.

Виконані роботи відправляють в електронному і роздрукованому вигляді на адресу Центру до 10 квітня 2019 р. включно; такі, що надійшли після 10 квітня 2018 р., не розглядатимуть. Надіслані роботи попередньо рецензують фахівці із зазначеної проблематики. Роботи, які не відповідають тематиці та рівню вимог конкурсу, можуть бути відхилені і не допущені до захисту. До кінця квітня всім учням, які пройдуть відбір, буде повідомлено про їхню участь у конкурсі.

Перевіряючи роботи, рецензенти оцінюють їх за десятибальною системою за такими критеріями:

1. Формулювання теми.
2. Постановка завдання (актуальність, мета, питання для дослідження).
3. Оформлення та використання джерел і літератури.
4. Викладення матеріалу.
5. Аналітична робота. Формулювання висновків.

Роботи, що в сумі набрали менше ніж 8 (вісім) балів, буде відхилено.

Розділ III. Вимоги до роботи

До участі допускають роботи, виконані українською і російською мовами.

На титульній сторінці вгорі вказують організатора конкурсу — Український центр вивчення історії Голокосту, потім назву конкурсу, тему роботи, прізвище та ім'я автора повністю, назву навчального закладу, відомості про наукового керівника: прізвище, ім'я і посаду, контактний номер телефону, електронну адресу. Зразок оформлення титульної сторінки подано у Додатку 2 до цього Положення.

У вступній частині роботи необхідно сформулювати актуальність вибраної теми, а також причини її вибору, окреслити мету і методи дослідження, можливості застосування. В основній частині викладають фактичну канву дослідження у цілісній, взаємозалежній і послідовній побудові. Найбільш оригінальною частиною роботи є висновок, саме в ньому містять-

ся квінтесенція дослідження. Тому він має обов'язково базуватися на матеріалі основної частини і мати конкретний характер.

Дотримання вимог щодо оформлення роботи, списку використаних джерел і літератури та посилань є одним із критеріїв оцінювання.

Вимоги щодо оформлення творчих (літературні твори, малюнки, скульптурні й музичні твори тощо) і дослідницьких робіт у форматі відео: разом із роботою необхідно надіслати титульний аркуш за зразком, поданим у Додатку 2, на окремій сторінці надати анотацію (до 500 слів) про головну ідею та зміст роботи, список використаних джерел і літератури.

Вимоги до оформлення дослідницьких робіт

1. Обсяг роботи (без списку джерел і літератури та додатків): мінімум – 20 сторінок, максимум – 35 сторінок.
2. Поля в документі: ліве – 3 см, праве – 1,5 см, верхнє – 2 см, нижнє – 2 см.
3. Текст має бути вирівняний по ширині сторінки.
4. Шрифт: Times New Roman, 14 кегль.
5. Міжрядковий інтервал: 1,5.
6. Міжабзацний інтервал: 0.
7. Текст розлогої цитати (більше ніж 4 рядки) подають як вставку (без лапок, зі звуженням відступів на 1 см); шрифт: Times New Roman, 12 кегль; міжрядковий інтервал: 1.
8. Примітки посторінкові, нумерація приміток наскрізна для всієї роботи.
9. Шрифт приміток: Times New Roman, 12 кегль.
10. Міжрядковий інтервал у примітках: 1.
11. Нумерація сторінок:
 - титульну сторінку не нумерують;
 - нумерацію починають зі сторінки зі змістом роботи;
 - номер сторінки ставлять у нижньому правому куті сторінки арабськими цифрами; нумерація наскрізна (у межах усього тексту, списку джерел і літератури та додатків).
12. Кожен розділ має починатися з нової сторінки (опція «Розрив сторінки»). Пункти розділів не треба починати з нової сторінки.
13. Додатки до роботи подають наприкінці роботи, після списку використаних джерел і літератури.
14. Таблиці, графіки, карти та інші графічні матеріали подають як додатки і нумерують (наприклад: Додаток 1). Легенду подають під зображенням, нижче вказують джерело.
15. Обов'язкові компоненти роботи:
 - титульна сторінка;
 - зміст;
 - вступ;
 - текст роботи, поділений на розділи (і підрозділи);
 - висновки;
 - список джерел і літератури;
 - необов'язкові елементи – додатки (таблиці, графіки, карти, зображення тощо).
16. У змісті роботи обов'язково вказують номери сторінок усіх структурних частин.
17. У тексті потрібно використовувати поліграфічні (кутові) лапки «». За необхідності одночасно використати два види лапок слід спочатку ставити поліграфічні лапки, а в них – подвійні: «...“...”...».
18. Слід розрізняти тире (–) і дефіс (-). Тире – це пунктуаційний знак, а дефіс – орфографічний.

Порядок зазначення категорій джерел у списку використаних джерел і літератури.

1. Джерела.
 - 1.1. Неопубліковані (архівні документи).
 - 1.2. Опубліковані (збірки документів, окремі публікації документів).
 - 1.3. Періодика.
 - 1.4. Джерела усної історії.
 - 1.5. Фільми.
 - 1.6. Візуальні джерела (плакати, карти тощо).
 - 1.7. Джерела в електронному форматі.
2. Література.
 - 2.1. Монографії, збірки статей, брошури, тези конференцій.
 - 2.2. Статті.
3. Довідкові видання, енциклопедії, словники.
4. Електронні ресурси.

Список використаних джерел і літератури подають за алфавітом (спочатку тексти кирилицею, а потім – латинкою).

Нумерація джерел у списку джерел і літератури має бути для кожної категорії окрема. Вимоги до оформлення списку бібліографії подано у Додатку 1 до цього Положення.

Розділ IV. Захист робіт і визначення переможців

Захист робіт відбудеться у **травні 2019 р.** Оплата проїзду і проживання учасників конкурсу та учителів проводиться за рахунок Організаторів. Усіх допущених до участі в конкурсі повідомлять про це до **кінця квітня 2019 р.**

Для захисту кожний здобувач готує виступ (до 5–7 хвилин) із викладом основних ідей роботи. Під час виступу можна використовувати мультимедійні засоби. Другим етапом захисту стануть відповіді на запитання опонентів, а саме присутніх учнів, учителів, членів журі, гостей конкурсу. Активність учнів-опонентів, їхній рівень поінформованості, виявлений у запитаннях, враховують під час підбиття загальних підсумків. До початку захисту учасники мають можливість ознайомитися зі змістом робіт.

Під час захисту члени журі звертають увагу на уміння стисло охарактеризувати роботу; якість відповіді на питання; поінформованість у проблематиці Голокосту загалом; polemічні здібності. За цими критеріями оцінюють виступи здобувачів.

Розділ V. Нагородження переможців

Усіх учасників конкурсу, які беруть участь у захисті робіт, нагороджують дипломами, літературою за тематикою історії Голокосту, загальноісторичними виданнями, художніми творами, іншими призами. Також найкращим конкурсантам буде надано можливість узяти участь у різноманітних молодіжних конференціях, семінарах і школах з проблематики історії Голокосту.

Роботи потрібно надсилати обов'язково у роздрукованому вигляді (звичайною поштою) і в електронному варіанті.

Поштова адреса:

Український центр вивчення історії Голокосту 01011, Київ-11, вул. Генерала Алмазова, 8, кім. 109; тел./факс: + 38 (044) 285-90-30

Електронна адреса: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Сторінка в Інтернеті: www.holocaust.kiev.ua

Сторінка в соціальній мережі: <https://www.facebook.com/uhcenter?ref=hl>

Вимоги до оформлення списку використаних джерел і літератури та посилань у роботах

Список джерел і літератури наприкінці роботи	Посторінкові посилання
<i>Архівне джерело (державний архів, архівні установи)</i>	<i>Архівне джерело (державний архів, архівні установи)</i>
Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГОУ). – Ф. 1. Еврейские политические партии и организации. – Оп. 1. – Спр. 9.	ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 34.
<i>Архівне джерело (приватний архів)</i>	<i>Архівне джерело (приватний архів)</i>
Архів родини Колодіїв (Миколаїв, Львівська обл.).	Лист Володимира Яніва до Романа Колодія від 17 липня 2005 р. – Арк. 1 // Архів родини Колодіїв (Миколаїв, Львівська обл.).
<i>Фільм</i>	<i>Фільм</i>
Refusniks / Реж. Л. Біаліч. – Лос-Анджелес: Foundation for Documentary Projects, 2007. – 112 хв.	Refusniks / Реж. Л. Біаліч. – Лос-Анджелес: Foundation for Documentary Projects, 2007. – Хв. 24:28.
<i>Плакат, листівка</i>	<i>Плакат, листівка</i>
Родина-мать зовёт! (1941) / Худ. И. Тоидзе.	Родина-мать зовёт! (1941) / Худ. И. Тоидзе.
<i>Офіційні державні й міжнародні документи</i>	<i>Офіційні державні й міжнародні документи</i>
1. Конституція України (28 червня 1996 р.).	1. Конституція України (28 червня 1996 р.). – Ст. 53*.
2. Положения о губернских и уездных земских учреждениях (1 января 1864 г.) // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825–1881). – Санкт-Петербург: Типография II отделения собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867. – Т. 39 (1864 г.). – Ч. 1 (законы № 40457–41318). – № 40457.	2. Положения о губернских и уездных земских учреждениях (1 января 1864 г.). – Гл. III. Предметы ведомства и пределы власти земских учреждений. – П. 73 // Полное собрание законов Российской империи. Собрание (1825–1881). – Санкт-Петербург, 1867. – Т. 39 (1864 г.). – Ч. 1 (законы № 40457–41318). – № 40457.
3. The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe [Helsinki Declaration] (1 August 1975).	3. The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (1 August 1975). – Pt. III*.
* Ст. – стаття; Pt. – point, part.	
<i>Джерела в електронному форматі</i>	<i>Джерела в електронному форматі</i>
Звернення Президента до українського народу з нагоди відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2017. – 17 березня. – Електронний ресурс: http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinskogo-narodu-z-nagodi-vidzna-40434 , відвідано 08.05.2017.	Звернення Президента до українського народу з нагоди відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2017. – 17 березня. – Електронний ресурс: http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinskogo-narodu-z-nagodi-vidzna-40434 , відвідано 08.05.2017.
<i>Усноісторичне свідчення</i>	<i>Усноісторичне свідчення</i>
Інтерв'ю з Кравчук Ларисою Семенівною від 18 березня 2017 р.; м. Кам'янець-Подільський. Інтерв'юер: Надія Уфімцева.	Інтерв'ю з Кравчук Ларисою Семенівною від 18 березня 2017 р.; м. Кам'янець-Подільський. Інтерв'юер: Надія Уфімцева.
<i>Монографія</i>	<i>Монографія</i>
Малаков Д. В. Кияни. Війна. Німці. – К.: Амадей, 2008. – 364 с.	Малаков Д. В. Кияни. Війна. Німці. – К.: Амадей, 2008. – С. 34.
Stampfer S. Families, Rabbis and Education. – The Littman Library of Jewish Civilization: Oxford, 2010. – 414 p.	Stampfer S. Families, Rabbis and Education. – The Littman Library of Jewish Civilization: Oxford, 2010. – P. 265.
<i>Стаття з журналу</i>	<i>Стаття з журналу</i>
Нахманович В. Р. Бабин Яр. Історія. Сучасність. Майбутнє?.. (Роздуми до 70-річчя київської масакри 29–30 вересня 1941 р.) // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 105–121.	Нахманович В. Р. Бабин Яр. Історія. Сучасність. Майбутнє?.. (Роздуми до 70-річчя київської масакри 29–30 вересня 1941 р.) // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 111.
* Б. а. – без автора (якщо автор(ка) статті не вказані).	
<i>Стаття з газети</i>	<i>Стаття з газети</i>
Довганов В. Справедливість или уравниловка? // Известия. – 1989. – 10 декабря. – С. 4.	Довганов В. Справедливість или уравниловка? // Известия. – 1989. – 10 декабря. – С. 4.
<i>Багатомне видання</i>	<i>Багатомне видання</i>
Грушевський М. С. Історія України-Руси. У 11 т., 12 кн. – К.: Наукова думка, 1995. – Т. 7: Козацькі часи до року 1625. – 650 с.	Грушевський М. С. Історія України-Руси. У 11 т., 12 кн. – К., 1995. – Т. 7: Козацькі часи до року 1625. – С. 318.
Якщо авторський колектив (редколегія) складається з трьох і більше авторів, зазначають лише імена трьох перших (насамперед головного редактора).	
<i>Стаття зі збірки</i>	<i>Стаття зі збірки</i>
Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943 // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 23–24 червня 2005 р. – К.: Сфера, 2005. – С. 126–140.	Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943 // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 23–24 червня 2005 р. – К.: Сфера, 2005. – С. 139.

<i>Збірка документів</i>	<i>Збірка документів</i>
Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. — Кн. 1: Историческая топография и хронология событий / Сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович. — К.: Внешторгиздат, 2004. — 597 с.	Бабий Яр: человек, власть, история: Документы и материалы: В 5 кн. — Кн. 1: Историческая топография и хронология событий / Сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович. — К.: Внешторгиздат, 2004. — С. 210.
<i>Електронний ресурс</i>	<i>Електронний ресурс</i>
Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів // Історична правда. — 2012. — 16 січня. — Електронний ресурс: http://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/16/55531/ , відвідано 26.05.2012.	Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів // Історична правда. — 2012. — 16 січня. — Електронний ресурс: http://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/16/55531/ , відвідано 26.05.2012.

У разі повторного цитування того самого автора, якщо посилення на його працю внизу сторінки розміщені поруч, наводити повну назву видання не потрібно, натомість вживають словосполучення «Там само».

Наприклад, якщо змінилася лише сторінка:

1. Журба О. Київська археографічна комісія 1843–1921. Нарис історії і діяльності. — К., 1993. — С. 5.
 2. Там само. — С. 32.
- Або якщо змінився том:
1. Грушевський М. С. Історія України-Руси. — К., 1995. — Т. 7: Козацькі часи до року 1625. — С. 127.
 2. Там само. — К., 1992. — Т. 2: XI–XIII вік. — С. 44.

У разі цитування не за першоджерелом зазначають безпосереднє джерело цитування після уточнення «Цит. за:», наприклад:

1. Цит. за: Маслійчук В. «Новоприбавочные классы»: спроба світського навчального закладу у Харкові 1765–1775 років // Київська Академія. — 2013. — Вип. 11. — С. 152.

(У тексті Володимира Маслійчука першоджерелом є: Володажченко О. Історія Харківського Колегіуму в XVIII віці // Наукові записки Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури. — 1927. — № 6. — С. 113.)

На такий текст, у цьому випадку статтю Ольги Володажченко, якщо він не був опрацьований особисто, посилатись не можна. Коректно посилатися лише на текст Володимира Маслійчука.)

Додаток 2

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

XIX Всеукраїнський конкурс учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту» імені І. Б. Медвинського

Робота на тему:

**«ПЕРШЕ ПУБЛІЧНЕ ПРИГАДУВАННЯ БАБИНОГО ЯРУ (ВЕРЕСЕНЬ, 1966 р.):
ВИХІД ЗА МЕЖІ РАДЯНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ»**

Виконала: учениця Василенко Галина
№ класу
назва навчального закладу
науковий керівник ПІБ
посада наукового керівника
контактний тел., e-mail

місто
рік

МІЖНАРОДНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ

XI НАУКОВО-ОСВІТНІЙ СЕМІНАР імені РОБЕРТА КУВАЛЕКА «ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА СХІДНІЙ ПОЛЬЩІ»

15–20 жовтня 2018 р. в Україні та Польщі триває XI науково-освітній семінар імені Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі». Семінар проводять за фінансової підтримки American Jewish Committee та Conference on Jewish Material Claims Against Germany у партнерстві із Brama Grodzka. Як завжди, пропонуємо читачам ознайомитися з деякими відгуками учасників семінару.

«Чого я навчився з досвіду людей?»

Під час семінару ми відвідали Львів, Раву-Руську, Жовкву, Белжець, Пшемисль, Білгорай і Люблін. Ми мали нагоду ознайомитися з практиками вивчення та викладання теми Голокосту. Польща вразила своїм вмінням НЕ забувати та шанувати історію. Приголомшує відданість людей та їхня титанічна праця зі вшанування пам'яті. Безперечно, мене трохи брала заздрість, що у цьому неабияку роль відіграє влада Польщі,

яка фінансує реалізацію багатьох тематичних проектів. Україна лише вчиться зберігати історичну пам'ять, і ще не всі громадяни країни зрозуміли важливість цього процесу. Були моменти, коли мені було соромно за своє рідне місто, де майже немає вуличної пам'яті, особливо порівняно з Польщею. Не всі жителі моїх рідних Черкас знають про життя, побут, культуру тих, хто був поруч у довоєнний період, і про події Голокосту на теренах міста над Дніпром. Але і в нашій країні є

Учасники семінару

дуже багато людей, які по-справжньому віддані своїй справі. Львів приємно здивував своїми історичними центрами: Центр міської історії та «Територія Терору». Це справді сучасні центри, які зацікавлюють своїм стилем подання інформації та роботою зі збереження історичної пам'яті. Вони мають значні інтернет-ресурси, які можна використовувати як для власного професійного зростання, так і для використання матеріалів під час уроків.

Так уже склалося історично, що кожна сформована вулиця будь-якого міста, велика чи мала, є акумулятором історії і водночас свідком та учасником багатьох видатних і трагічних подій. Історія вулиці, її буття живе в архітектурі будівель, плануванні, зберігаючи топографічні міські особливості, а інколи це і тиха, бездонна пустота, яка несе для нащадків меморіальну пам'ять. Вулиці міста з часом стають своєрідними ілюстраціями книги буття. Тому практика збереження вуличної пам'яті особливо вплинула на мене й дала поштовх до нових ідей.

Надихає робота людей у рамках проекту «Захистимо пам'ять» зі збереження та меморіалізації місць масових поховань. Під час відвідування Львова, Рави-Руської та Жовкви порушувались справді важливі питання про довоєнне життя, акції депортації, стратегію виживання, життя поруч. Це також величезний досвід, як і дослідження історії разом з дітьми у своєму місті. Коли вивчаєш титанічну працю цих людей, пробуджуються віра і надія, що ми також зможемо зберегти себе, свою пам'ять.

Звісно, почуття смутку і певного спустошення переповнювало мене під час відвідування Меморіалу і музею на місці колишніх нацистських таборів смерті Белжець і Майданек. Не розуміли, як все це могло статися, не вірили, що таке було можливе у ХХ ст. Охоплює жах, коли розумієш, що за всім цим спостерігали люди, що вони все бачили, чули, а інколи і ставали співучасниками. Але ми повинні пам'ятати, щоб зберегти в собі людяність, щоб вміти протистояти диктаторам. Запам'ятались слова екскурсовода Еви Копер під час відвідування Меморіалу у м. Белжець: «Чого я навчився з досвіду людей?».

Через історичну пам'ять ми зберігаємо себе, запобігаємо трагедії, беремо відповідальність за майбутній вибір людини. Сподіваюсь, що вже зовсім скоро ми знайдемо в собі сміливість правдиво, без узагальнень, спрощень, виправдань, політичної маніпуляції подивитися на своє минуле. Припинимо уникати складних історичних сюжетів.

Після поїздки ми створили групу у Facebook «Випускники УЦВІГ» із метою комунікації, обміну напрацьованим досвідом, поширення тематичної інформації, обговорення питань вивчення теми Голокосту. Я впевнена, що ми зможемо об'єднатися і разом гідно вшанувати та зберігати історичну пам'ять.

*Галина Корнієнко, вчителька історії,
м. Черкаси*

«Занурення» в емоційно складний історичний матеріал

XI науково-освітній семінар імені Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі» дав мені можливість не тільки розширити географію своїх подорожей – Рава-Руська, Перемишль, Люблін, а й справді «доторкнутися» до історії. Адже одна справа читати та викладати історію, зокрема тему Голокосту, а інша – відчутти енергетику місцевості й «зануритися» в цю проблематику. Справді вражає, наскільки історія пам'яті та її меморіалізація є важливими для наших західних сусідів (продуманість кожної деталі у створенні Музею чи Меморіального комплексу), і шкода, що в Україні ще й досі ця важлива державна справа (!) залишається на рівні «теоретичних полемік і дискусій».

Відкриттям для мене стала постать Роберта Кувалека та його «справа життя» – вивчення історії табору смерті у Белжеці. Це справді маловідома сторінка з історії Голокосту, але дуже важлива з погляду історичної пам'яті й вивчення ширшого контексту Другої світової війни.

...Цікаві й змістовні лекції та тренінги, виступи та презентації авторитетних істориків і дослідників теми Голокосту не лише дали мені можливість поповнити свої знання, а й «запалили» бажання прочитати та дізнатися щось більше.

*Ірина Завіновська, вчителька історії,
Черкаська гімназія № 9*

Освітня подорож-семінар «Україна–Польща»

А потім була Польща... Чотири дні ми мали можливість перебувати в чудовому місті Любліні. Історикам добре відоме це місто, в якому уклали унію про об'єднання Польщі та Литовського князівства й утворення Речі Посполитої. Люблін по-лонин мое серце старим містом, замками, вигадливими будинками, фонтанами і своєрідною чарівною атмосферою. Саме в Любліні розташований потужний музей «Брама Гродзька» – унікальне місце, де зібрано незвичайні експонати з історії міста, де вивчають кожен вулицю, кожний будинок. А якщо згадати про 43 тисячі знищених євреїв міста в часи Другої світової війни, то в музеї заведено папку на кожен загиблу людину і триває робота, щоб віднайти будь-яку інформацію про цих людей. ...Усі дні в Польщі ми фактично перебували на колесах, відвідали багато місць, де розміщувалися так звані фабрики смерті зі знищення євреїв та інших народів. Шокуюче враження справив табір смерті в Белжеці, де за 9 місяців було знищено 450 тис. людей. Врятувались тільки двоє. Коли бачиш це поле у 6 гектарів, усяне тисячами камінів різної форми, здається, що це душі невинно убієнних, і стає справді моторошно. За околицею Любліна був розташований відомий усім концтабір Майданек площею 270 гектарів. Нині там створено меморіальний музей-комплекс, який учасники семінару також мали змогу відвідати. Ми пройшли всю ту дорогу, Чорну дорогу, якою йшли бранці; бачили бараки, крематорій, печі, в яких спалювали тіла; працювали з архівними матеріалами. У «Брамі Гродзькій» відбулась презентація книжки польського історика Р. Кувалека «Табір смерті в Белжеці», на яку запрошена була і наша група. Всі учасники семінару прослухали також цілий цикл лекцій українських та польських істориків; отримали ексклюзивні видання в подарунок. А найголовніше – це нові друзі-однодумці, нові враження і неocenний досвід та знання.

Крім того, була можливість порівняти вшанування пам'яті жертв Голокосту в Україні та Польщі. Слід віддати належне польській стороні. У них триває систематична послідовна робота всіх інституцій, як державних, так і громадських. Для прикладу: в шкільній програмі з історії України вивченню Голокосту приділено тільки один із пунктів одного уроку, навіть не урок. У Польщі виділено 14 уроків з історії та 9 уроків із мови. Крім того, рекомендовано (а в деяких містах обов'язково) проводити екскурсії до місць знищення євреїв. Я вже не кажу про так звану публічну історію. У Любліні по всьому місту можна побачити і таблички на тротуарах «Тут було гетто», і написи на стінах, мостах, східцях про єврейську історію. В Україні ця робота тільки зароджується, і то здебільшого у Львові, на теренах Західної та Центральної України. На державному рівні згадують хіба що під час вшанування якихось трагічних дат. Ця тема, тема Голокосту – забута, непотрібна, незручна. Можливо, тому і виник військовий конфлікт на Донбасі, і Крим втратили, бо не здобуємо науку з минулого, не шануємо пам'яті, а можливо, не хочемо знати всієї правди про нашу історію. А історія Голокосту – це також наша історія, частинка нашої історії, яку потрібно якщо не знати, то хоча б належно шанувати пам'ять про його жертви.

*Ганна Савич, вчителька історії,
с. Черешеньки Коропського району Чернігівської області*

...Залишилися незабутні спогади від огляду музеїв та Меморіалів на місцях колишніх нацистських таборів смерті: Белжець і Майденек. ...Усі лекції, практикуми та екскурсії доповнювали одне одного та збільшували емоційний ефект від побаченого й почутого. Особливо приємно було побачити багато груп підлітків із Ізраїлю, на очах яких бриніли сльози, що свідчило про їхню небайдужість. Мені дуже хотілося б, щоб і наші учні мали можливість відвідувати такі місця. Адже краще на власні очі один раз побачити, ніж сто разів почути, щоб це залишилося у свідомості на все життя. Відвідини таких місць допомагають зрозуміти масштаби та наслідки Голокосту, а персональні історії роблять цю трагедію реалістичнішою. Це нам потрібно для того, щоб така історія більше не повторилася. Дуже важливо, що в цьому напрямі працюють дуже багато людей та організацій, серед яких: Центр міської історії, музей «Територія Терору», Центр «Театр Брама Гродської» тощо. Учасники семінару також мали змогу обговорити питання історії Голокосту з науковцями і викладачами Польщі та збагатитися досвідом польських колег-освітян щодо викладання цієї теми.

*Олена Москаленко, вчителька історії,
м. Полтава*

Практичне заняття

Про програму

Програма семінару була вельми насиченою: теоретичні заняття змінювалися екскурсіями, новими зустрічами і знайомствами. Але вона була напрочуд гармонійно складеною, щоб ми не збожеволіли від масиву тяжких емоцій, спричинених складною і трагічною темою освітньої подорожі.

Наші українські колеги – Ольга Педан-Слепухіна, Любов Кременець та Наталія Гурська – провели надзвичайно цікаві та корисні екскурсії, а також поділилися досвідом збереження пам'яті про Голокост і передання її через освіту (Андрій Усач).

Відвідання синагоги в м. Жовква

Наші польські колеги – Агата Радковська, Ева Копер, Беата Сівек-Чюпак, Іоланта Ласковська, Йоанна Зентар, Адам Копцьовські, Роберт Шухта, Яцек Швіц – проявили себе великими ентузіастами, обізнаними та зацікавленими, з нетривіальним (часто абсолютно новим для нас) досвідом.

Про презентацію

Без сумнівів, центральною подією семінару стала презентація українського перекладу книжки Роберта Кувалека «Табір смерті в Белжеці». Слово мали друзі та соратники автора – Анатолій Подольський (Український центр вивчення історії Голокосту, м. Київ) та Роберт Шухта (Музей історії польських євреїв «Полін», м. Варшава), а також перекладачка цієї книжки з польської мови – молодий український історик Ольга Колесник, що нині живе і навчається у Варшаві.

У приміщенні «Брами Гродської» було створено настільки затишну, сімейну атмосферу, що всі присутні відчули себе причетними до визначної події. Друзі й однодумці Роберта Кувалека так тепло його згадували, такі слова говорили, з такою «гучною» ніжністю про нього думали, що, впевнена, в залі не залишилося людини, яка б не прониклася теплими почуттями до автора презентованої книжки!

Про учасників і атмосферу

Коли ти щодня б'єшся за право зберігати і передавати пам'ять про трагедію Голокосту з системою, освітянським керівництвом, батьками, яких не цікавлять «жидівські питання», відчуваєш надзвичайно самотньо в цьому світі.

Коли ти занурюєшся в колектив таких самих, як ти, небайдужих; коли упродовж восьми днів знайомишся з кваліфікованими, емансипованими професіоналами з теми, яка тебе цікавить, – підсвідомо починаєш сповнюватись оптимізмом і надією!..

*Ольга Лімонова, вчителька історії, м. Київ,
координаторка проектів УЦВІГ*

XIII НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В МЕМОРІАЛІ ЯД ВАШЕМ

4–13 листопада 2018 р. в Міжнародній школі з викладання та вивчення Голокосту (ISHS) при Меморіальному комплексі Яд Вашем у співпраці з Українським центром вивчення історії Голокосту (УЦВІГ) відбувся XIII Щорічний семінар для українських педагогів. Учасниками семінару стали 20 випускників цього річного семінару-школи та інших освітніх програм УЦВІГ. Пропонуємо вашій увазі відгуки учасників семінару.

...Насичена, збалансована та захоплива Програма семінару дала можливість зануритись у тему історії Голокосту, життя і традицій єврейського народу. Основою семінару були щоденні лекції, обговорення, практикуми, зустрічі з людьми, що пережили Голокост, і пізнавальні екскурсії, які охопили ключові аспекти історії, пам'яті, освіти та культури ізраїльського суспільства: знайомство з Єрусалимом, Тель-Авівом, відвідування історичної експозиції музею Яд Вашем, художнього музею Яд Вашем, виставки «Спалахи пам'яті», музею Ізраїлю, гори та музею Герцля, Голанських висот і християнських святих місць, візит до синагоги та багато іншого. Під час лекційних і практичних занять розглядали питання дилем між індивідуальним та колективним під час Голокосту; остаточного розв'язання єврейського питання; післявоєнних аспектів пам'яті; викладання теми Голокосту з урахуванням вікових особливостей тощо.

Учасники семінару

...Залучення українських педагогів до участі у міжнародних школах викладання та контактних семінарах відкривають нові можливості для вчителів та їхніх учнів. Корисним подарунком стали посібники, відеоматеріали та наочні матеріали, що дають чудову можливість застосовувати на практиці набуті знання, методики викладання та навички, вдосконалювати свою професійну майстерність та мотивують на дослідження.

*Оксана Василюшина,
вчителька історії та правознавства
ОЗ НВК Асканія-Нова – гімназія,
сmt Асканія-Нова, Херсонська область*

Поїздка до Ізраїлю — це вже спогад, але він залишив у моїй душі частинку тепла сонячного Єрусалима. Для мене було дуже важливо не просто відвідати країну, а отримати новий досвід, нові знання з викладання та вивчення історії Голокосту. Бо, працюючи з дітьми різного шкільного віку, часто натрапляєш на байдужість, просте нерозуміння ними тих історичних подій, що відбувалися під час Другої світової війни.

Під час екскурсії територією Яд Вашем

Кожен день у Єрусалимі був ідеально спланованим. Лекції змінювалися екскурсіями, цікавими практичними заняттями. Лектори вражали професійністю і досвідом, креативністю у підходах до практичного застосування набутих знань. Доктор Зеєв Дашевський, доктор Аркадій Зельцер, доктор Даніель Романовський захопили своїми розповідями, всебічною обізнаністю, многогранністю у розкритті теми. Пані Ноа Сігал вразила цікавим підходом при опрацюванні теми щодо польського єврейства в міжвоєнний період. Особливо запам'ятався практикум Надії Уфимцевої з використання методу Visible Thinking на уроках історії. Певним відкриттям стала праця в Науковому центрі, бо з'ясувалося, що тема Катастрофи ставить запитання, на які немає однозначної відповіді.

Неабияке враження і певне емоційне забарвлення мали зустрічі з Яковом Векслером і пані Мартою Горен. Їхні розповіді дали можливість почути дві різні історії про одну трагедію. Яків підтвердив ще раз одну просту істину, що любов до людини може творити дива.

Не можу не згадати прекрасного екскурсовода, лекторку, дуже цікаву людину — пані Ольгу Дюк. Її гордість і біль за свою країну вражає і надихає водночас.

Меморіальний комплекс Яд Вашем (Музей історії Шоа, Художній музей, Зал пам'яті, Долина громад, Дитячий меморіал) візуалізував нам трагічні сторінки Другої світової війни крізь призму трагедії єврейського народу. Але найбільше емоцій було від Музею історії Катастрофи, який відкрив завісу масового знищення євреїв у роки війни.

Експурсії Єрусалимом із пані Розою Златопольською викликали фурор емоцій, гарний настрій, бажання зануритися в історію міста. За такий короткий час перебування в Єрусалимі ми відвідали велику кількість місць, де дихає історія, минуле перегукується з сучасним.

...Вважаю, що отримані знання і набутий досвід стимулюють до подальшої праці з цієї тематики.

*Ольга Данилейко, вчителька історії,
м. Полтава*

Не можна не відчувати той вогонь, який запалили у моїй душі експерти та учасники Міжнародної школи викладання та вивчення Голокосту (ISHS) при Меморіальному комплексі Яд Вашем! Виявляється, що не тільки вчителі історії можуть на своїх уроках розповідати про таку важку, глибоку, безмежно болісну тему Голокосту! Як класний керівник, як куратор шкільного Євроклубу, як учитель української мови і літератури, я теж маю змогу донести до своїх учнів, малечі та старшокласників, повагу до історичної пам'яті про Катастрофу, використовуючи не лише уроки з предметів, а ще й виховні години, засідання активу Євроклубу, роботу над проектами, проведення загальношкільних і класних заходів.

Під час навчання у Міжнародній школі викладання та вивчення Голокосту (ISHS) при Меморіальному комплексі Яд Вашем у співпраці з Українським центром вивчення історії Голокосту (УЦВІГ) неймовірно враження справили на мене передусім люди – Яків Векслер і Марта Горен. Зустріч із очевидцями, що пережили Катастрофу, але не зламалися, вижили і надихають своїм прикладом усіх! Це люди з великої літери, що не зреклися свого народу, не занепали духом, не перестали любити інших! Я плакала від розповіді і проникливих слів пана Якова Векслера і посміхалася крізь сльози під час розповіді пані Марти Горен!

Що ж до локації – експозиції Яд Вашем, то кожен експонат, найменша деталь, будь-який куточок цього меморіального комплексу сповнений пам'яттю про долі тих, хто став свідком, праведником, жертвою... Двох днів не вистачило, аби зупинитися і почути про усіх них... Вражає те, скільки людей із різних країн світу відвідують історичні експозиції Яд Вашем, потребують відповідей на болючі питання, пам'ятають і співпереживають!

У Яд Вашем кожному з учасників подарували «Keep Memory Alive» – дизайнерський набір листівок, з яким ми працювали під час занять. Ми з колегами під час занять у Міжнародній школі, а згодом мої семикласники під час проведення Міжнародного дня толерантності обговорювали зміст кожної листівки, формулюючи та обстоюючи свої думки щодо зображень на світлинах. Учні працювали у групах і парах, розподіливши блоки листівок, маючи час на те, щоб роздивитися їх і висловитися. Іноді їхні відповіді щодо змалювання подій Голокосту вражали своєю відвертістю та чуйністю.

Вразила ще одна новація: поєднавши різні форми і методи роботи у Міжнародній школі викладання та вивчення Голо-

косту (ISHS) при Меморіальному комплексі Яд Вашем, організатори презентували нам рухомі стенди «Праведники народів світу», що містять вдало підібрані цитати, історичні згадки; рубрики стендів дають змогу ознайомитися із багатьма життєвими історіями Праведників, побачити фото людей, які ризикували власним життям, рятуючи, переховуючи, захищаючи євреїв.

«І полетить той Лист через роки... Через моря, міста, і зиму, й літо... І поєднає різні береги... І двох людей, і дві країни світу...». Ці рядки, складені учнями Харківської спеціалізованої школи № 73, були епіграфом до одного з уроків, який я провела по приїзді з Міжнародної школи.

Досвід роботи в освітній школі в Єрусалимі надихає, перетворює звичайні уроки та виховні заходи для учнів на творчі майстерні, поетичні зустрічі, є тією ниточкою, що з'єднує країни, народи, покоління...

*Людмила Таболіна,
вчителька української мови і літератури
спеціалізованої школи № 73, координаторка
Асоціації шкільних Євроклубів, м. Харків*

У житті кожної людини бувають події, які впливають не лише на її світогляд, а й змінюють її саму. Такою подією для мене став XIII щорічний навчально-методичний семінар для викладачів історії та суспільних дисциплін з історії Голокосту в Європі та проблематики викладання, що відбувся у м. Єрусалимі. ...Усі мої враження від побаченого, почутого, того, що вдалося відчувати, пережити, до чого доторкнулися серцем і душею, мабуть, неможливо втиснути в одну публікацію. Та все ж. Упродовж усього часу перебування ізраїльська земля була гостинною, погода переважно сонячною, а емоції лише позитивними. ...Усі дні були наповнені цікавими лекціями, неповторними зустрічами з очевидцями Голокосту, переглядом унікальних експозицій Меморіалу Яд Вашем, пізнавальними екскурсіями Єрусалимом і північною частиною Ізраїлю. Навжди залишаться зі мною тепла посмішка п. Ноа Сігал, екскурсійні цікавинки п. Рози Златопольської, практикуми Надії Уфімцевої та усіх тих, хто протягом тижня навчав, дивував, спонукав до роздумів, ставив непрості запитання і шукав разом із нами відповіді. З нами весь час працювали люди, які не просто добре обізнані з темою Голокосту, а прагнуть донести непросту, дилемну, часто травмуючу тему з позицій науковців, практиків. Загальне захоплення викликав Меморіал Яд Вашем, кожен куточок якого дихає історією Катастрофи: Сад Праведників, Долина громад, Зал пам'яті, Синагога, Вагон, Площа Варшавського гетто, Художній музей, Дитячий меморіал тощо. Семінар дав можливість ознайомитися з історією, традиціями, звичаями, викликами, перемогами і поразками єврейського народу. Та найголовніше, що кожен учасник озброївся методикою роботи з історії Голокосту, поглибив тематичні знання, обмінявся досвідом викладання теми з колегами (учителями, викладачами, музейними працівниками). Дружня, тепла, невимушена атмосфера спілкування, високий рівень організації навчання і дозволила, піклування сторони, яка приймала, – все це зробило наше перебування в Ізраїлі незабутнім! Щиро дякую усім, хто допоміг цій чудовій подорожі відбутися!

*Юлія Кріль, заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчителька історії, КЗ «Полтавський міський багатопрофільний
ліцей № 1 імені І. П. Котляревського», м. Полтава*

...Певна річ, прибувши на стажування у Яд Вашем, мав чимало очікувань. Чи справдились очікування? Так, звісно, тому спробую окреслити свою кон'юнктуру почутого та побаченого крізь призму сприйняття Голокосту – як трагедії єврейського народу. Перш за все мене вразив принцип побудови програми стажування: це лекції, у яких простежувались не тільки погляди ізраїльських вчених на події Голокосту, що для мене було дуже важливо, а й історія самого єврейського народу. Все це досить чітко доповнювалось екскурсіями, що передавали через побачене усвідомлення трагічних сторінок єврейського народу. Екскурсії проводила пані Ноа Сігал, також мене до глибини душі вразили її практичні заняття. Дуже зацікавила інформація про Праведників народів світу пані Маші Поллак-Розенберг. Думаю, що екскурсії, які проводила для нас Роза Златопольська, також не залишили нікого байдужим. Звичайно, дуже емоційною для мене було відвідування музею і гори Герцеля, яке проводила для нас Ольга Дюк. Багато вражень у мене від лекцій та практичних занять пані Надії Уфимцевої. Інша сторона стажування – це звичаї і традиції єврейського народу: відвідування синагоги, святкування єврейського Шабату, танці. Це чудова можливість ближче познайомитись із цим прекрасним і ширим народом.

Заняття проводить Ноа Сігал

До сліз вразили спогади Якова Векслера та Марти Горен, які дітьми пережили Голокост.

Наше містечко Ярмолинці також пережило трагічні події Голокосту: було вбито близько 12 тисяч невинних євреїв, понад тисяча з-поміж них були діти... Їхній прах оберігають сьогодні, і в майбутньому оберігатиме не одне покоління жителів містечка.

Тому для мене як пересічного українського вчителя той багаж знань, вмінь, емоцій та спогадів, що я отримав під час поїздки до Ізраїлю, слугуватиме усе подальше життя...

*Олександр Денисюк, вчитель історії,
сміт Ярмолинці, Хмельницька область*

Співпраця з Українським центром вивчення історії Голокосту особисто для мене почалася рік тому. За цей рік я брала участь у багатьох проектах УЦВІГ (семінарах, конкурсі учнівських робіт імені Медвинського, стала слухачем Літньої школи-семінару у м. Житомирі), завдяки яким розширила свої знання з історії Голокосту та поповнила власну методичну скарбничку. Проте до кінця зануритися у цю тему та емоційно відчутти масштаби Шоа я змогла після відвідування меморіального комплексу Яд Вашем в Єрусалимі. Це місце, яке має обов'язково відвідати або хоча би знати кожна сучасна людина. Для мене це зразок того, як зберігати Пам'ять.

Програму семінару було побудовано таким чином, що ми немов постійно мандрували «машиною часу». Спочатку було

знайомство з історією походження єврейського народу та з життям євреїв у Середньовіччі, потім ми «перенеслися» до міжвоєнної Європи та «відвідали» місця масового знищення євреїв. Такому сприйняттю історичних фактів сприяла грамотна побудова системи навчальних занять, які постійно чергувались за різними формами та видами. Виставкові зали всіх музеїв дуже насичені експонатами та розроблені з урахуванням не тільки історичного підґрунтя, а й емоційного сприйняття фактів.

Окрема подяка організаторам семінару за екскурс у історію держави Ізраїль. На «одному диханні» пройшли інтерактивна екскурсія музеєм Герцля та відвідування меморіалу на горі Герцля. Цікаво було ознайомитись із системою освіти й методикою викладання Голокосту у країні та порівняти їх з українською.

Упродовж дев'яти днів навчально-методичного семінару в Ізраїлі вражало все: змістовні лекції, цікаві практичні заняття, різнопланові екскурсії, знайомство з традиціями єврейського народу. Я отримала безцінні знання як вчитель та незабутні враження як людина. У підсумку хочу із впевненістю зазначити, що тепер мені буде що відповісти дітям на запитання: «Чому саме євреї були об'єктом ненависті та знищення нацистами?».

*Наталя Діденко, вчителька історії,
Мелітопольський ліцей-інтернат
Запорізької області*

...Серед учасників поїздки були вчителі з різних куточків України: від півдня до півночі, від західних містечок до сходу. Хочу зразу сказати, що команда вчителів підбралася дуже потужна, креативна, працездатна, один доповнював одного. Всі були зацікавлені темою семінару. ...ми працювали в навчальних класах музею Яд Вашем, у виставкових залах, подорожували Ізраїлем, мали зустрічі з людьми, які пережили Катастрофу. Паралельно вивчали дві теми: історію Голокосту та стародавню історію єврейського народу.

Семінар був дуже добре організований і продуманий до дрібниць. ...Одразу після приїзду я спробувала провести урок за технікою форум-театру, учням сподобалось грати ролі історичних діячів.

Дуже вразив практикум пані Ноа «Голокост у післявоєнному кіно». Емоційне, змістовне, з історичною довідкою – це заняття переносило кожного з нас у маленькі штетли та великі поселення єврейського народу.

Екскурсії пані Розі Златопольської до Голанських висот і християнських святих місць, Храму Гробу Господнього, Туне-

Зустріч із паном Яковом Векслером

Зустріч із пані Мартою Горен

лів Стіни Плачу. Це неперевершено і незабутньо. Пані Роза — професіонал, змогла так заглибити нас у стародавню історію народу, його культуру, традиції, що ми всі довго обговорювали те, що почули.

Важко було стримати емоції під час зустрічі з людьми, які пережили Голокост, — Яковом Векслером і Мартою Горен.

Пані Надія на своєму занятті використовувала цікаві прийоми, нові технології, практикум у Visible Thinking, методику проведення рефлексії, — все запам'яталось та вразило.

Музей Яд Вашем, Долина громад, Алея Праведників — все змінило мене як людину і вчителя. До речі, коли я зверталась до місцевого музею з проханням надати матеріали з історії єврейської громади у м. Краматорську, мені казали, що для нашого міста це не характерно. В Долині громад я знайшла м. Краматорськ. Отже, в нашій історії дуже багато «білих плям».

Моя мрія здійснилася. Я дуже хотіла доторкнутись до початку історії людства. Ще потрібен час для того, щоб усе зрозуміти та сприйняти, але я точно знаю, що ця поїздка змінила мене, я знайшла те, що давно шукала — СЕБЕ...

*Інна Гочошвілі, вчителька історії,
м. Краматорськ, Донецька область*

...Кожен день приносив нові відкриття. Комплекс Яд Вашем вразив своїм глибоким символізмом і потужним впливом на почуття: Меморіал депортованим, Алея Праведників, Меморіал єврейським партизанам, Долина громад, пам'ятник невідомим Праведникам, історична експозиція музею. На горі Герцля — Меморіали жертвам терору та невідомим героям, які загинули у війні за незалежність, музей Теодора Герцля, пам'ятники єврейським солдатам, які воювали в арміях інших країн. Єврейський народ зберігає пам'ять про кожне життя, кожну сльозинку, кожне ім'я, відоме чи невідоме.

А Міжнародна школа — це заклад, який проводить потужну дослідницьку, видавничу, освітню та просвітню роботу. Тут немає формально проведених лекцій чи практикумів. Кожен із викладачів школи щиро та натхненно ділився з нами своїми знаннями, досвідом, практичними навичками. Нас сприймали як колег, і це сприяло відкритості спілкування. Ми дізналися про нові форми роботи у викладанні питань Голокосту і випробували їх під час практикумів.

Дуже емоційними були зустрічі з людьми, які пережили Катастрофу. Пан Яків Векслер і пані Марта Горен не втратили любові до життя, а у своєму ставленні до оточення та світу, попри все пережите, залишилися відкритими та щирими.

Я не зразу написала цей відгук, чекала, щоб минув певний час. Але й досі важко досягнути всю інформацію про Катастро-

фу, масштаби пережитого лиха. Американський дослідник і історик Джеймс Мейс писав: «Не можна займатися історією Голокосту та не стати хоч би напів'євреєм...». І в чомусь — це правда. А пані Ноа Сігал, пані Роза Златопольська та пан Єгуда бен Харуш, які щиро закохані в свою державу, її історію та культуру, передали ці почуття і нам.

*Лариса Махаріна, вчителька історії,
м. Балаклія Харківської області*

Мегаподорож, що збагатила інтелектуально та духовно!

Навчально-методичний семінар у Меморіалі Яд Вашем (Єрусалим, Ізраїль) — це цікава, насичена, високоякісна та продуктивна подорож, яка дала мені можливість здобути надзвичайно важливі знання, знайомства та професійні навички. Змістовні лекції «Структура єврейської громади», «Антисемітизм в історичній ретроспективі», «Праведники народів світу», «Музика під переслідуванням», «Тема Голокосту в післявоєнному кіно»; глибокі практикуми «Зберегти пам'ять живою», «Використання методу Visible Thinking на уроках історії», зустрічі з людьми-легендами Яковом Векслером та Мартою Горен, які пережили Голокост; відвідування виставки «Спалахи пам'яті», музеїв Яд Вашем та Ізраїлю, дивовижні екскурсії Єрусалимом і Тель-Авівом — це дев'ять днів неймовірної гостинності, турботи, позитивного спілкування та незабутніх емоцій. Це було надзвичайно цікаво та захопливо!!!

*Олена Твардовська, практичний психолог
ЗОШ I–III ступенів № 3, м. Чернівці*

Мені пощастило бути присутньою на навчально-методичному семінарі з історії Голокосту в м. Єрусалимі і спілкуватись з представниками цієї країни, вивчати їхню історію, культуру та переймати досвід, як потрібно шанувати історію власного народу.

...Кожен день семінару мав свою тематику: «Єврейська історія і традиція», «Євреї між двома світовими війнами», «Етапи "остаточного розв'язання єврейського питання"», «Викладання теми Голокосту з врахуванням вікових особливостей», «Культура пам'яті та викладання», «Ізраїльське суспільство та Голокост».

Меморіальний комплекс Яд Вашем, де відбувався семінар, заслуговує на особливу увагу. Він має багато підрозділів і структур: Історичний музей, Зал Імен, Долина громад, Сад Праведників народів світу, Дитячий меморіал... Тут вражає все...

Дуже приємно вразила щирість викладачів. Цікавими та важливими були лекції: З. Дашевського «Євреї та юдаїзм між історією та вірою», І. Лур'є «Структура єврейської громади від середньовіччя до модерності».

Особисто на мене справила особливе враження зустріч з людьми, які пережили Голокост, — Яковом Векслером і Мартою Горен.

Хочеться відзначити високий професіоналізм, загальнокультурну ерудицію, оптимізм, патріотизм, толерантність п. Ноа Сігал.

Незабутні враження залишилися після екскурсій Ізраїлем, зокрема Єрусалимом.

*Валентина Хмель, вчителька історії,
Грем'яцька загальноосвітня школа I–III ступенів,
Новгород-Сіверський район Чернігівської області*

ПРОЕКТ «ЗАХИСТИМО ПАМ'ЯТЬ»

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ СЕМІНАРИ ДЛЯ УЧНІВ ТА ВЧИТЕЛІВ (Житомир, Київ, жовтень—грудень 2018 р.)

Підсумковий навчально-методичний семінар для учнів та вчителів м. Київ, 21–23 грудня 2018 р.

21–23 грудня 2018 р. в Києві відбувся підсумковий навчально-методичний семінар для учнів і вчителів у рамках проекту «Захистимо пам'ять».

Добігає кінця 2018-й. Ще один рік проекту був дуже продуктивним і сповненим подій: два навчально-методичні семінари для вчителів і два плідні й важливі семінари для учнів, які працювали у проектах на теренах Вінницької та Житомирської областей.

У повному складі учасники проекту зустрілися на семінарі в Житомирі 27–29 жовтня. Цьогорічний проект об'єднав зусилля учасників із Вінниччини, які вже мали попередній досвід і виступали під час нових зустрічей як експерти і консультанти, а також продовжували працювати над новими проектами у своїх місцевостях.

Такі спільні зібрання на семінарах мають на меті не тільки підготувати учасників до виконання їхніх проектів — обрати тему, спланувати діяльність, знайти матеріали, оформити результати роботи у конкретний «продукт». Це можливість ознайомитися з єврейською історією та культурою, зустрітися з новими людьми, однодумцями, обмінятися думками і досвідом, обговорити важливі питання відновлення, збереження і захисту пам'яті про минуле на теренах України та вшанування цієї пам'яті. У цьому випадку історія Голокосту стала своєрідним мірилом загальнолюдських цінностей, індикатором відносин між людьми в екстремальних умовах.

Програми двох останніх зустрічей передбачали згуртування учасників у команду, збирання очікувань і аналіз досягнень. Були проведені теоретичні лекції та бесіди: «Життя єв-

Експерсія Бабиним Яром. Гід Ольга Лімонова (праворуч)

реїв на українських теренах до Голокосту», «Голокост в історії України: актуальність уроків історії у сьогоденні», «Антиєврейські упередження та антисемітизм в сучасній Україні», «Формування місцевих традицій вшанування пам'яті про Голокост» (Анатолій Подольський). Відбулися майстер-класи та практикуми: «Про важливість мислити критично» (Євгенія Резніченко), «Єврейська історія, культура, традиція», «Мови, слова і літери єврейської культури» (Надія Уфимцева), «Особливості роботи з свідками різного походження в усній історії» (Наталія Отріщенко), «Дилеми у викладанні історії Голокосту і сучасності», «Короткометражне кіно як засіб навчання про історію Голокосту» (Ольга Педан-Слепухіна). Велику кількість індивідуальних і групових консультацій провів координатор проекту Віталій Бобров.

Учасники семінару

Важливу частину семінарів становили відвідування місць пам'яті про Голокост у Житомирі та Києві – місця масового знищення і поховань, терени Бабиного Яру, де дуже емоційні та інформативні екскурсії провели Ірина Руда та Ольга Лімонова.

Головною частиною завершального семінару в Києві стали презентації 14 учнівських проєктів. Слід зазначити, що досвід попередніх років успішно втілили і примножили учні та вчителі з Вінниччини та Житомирщини. Якість виконання проєктів, презентабельність, обсяг зібраних матеріалів та їх оформлення дуже вражали. Були представлені не тільки вже традиційні інформаційні буклети і брошури. Під час презентацій учні демонстрували короткі фільми, відео-інтерв'ю зі свідками подій, солідні книжкові публікації, фотоальбоми, карти, інформаційні постери, які можна переносити і встановлювати у публічному просторі населеного пункту, навчального закладу, селищній раді, музеї. Значна частина презентованих матеріалів була присвячена трагедії ромів.

Багато учасників зауважували про зростання публічного інтересу до їхньої роботи, про бажання продовжувати дослідження місцевої історії. Розмірковуючи про здобутий досвід, успіхи і невдачі, учні говорили про здолаття стереотипів та упереджень, зміни у світогляді, набуті навички спілкування, публічних виступів і презентацій, інтерес до історії своєї країни і свого краю.

Наступного 2019 р. на теренах Вінниччини і Житомирщини постануть нові меморіали на місцях масової загибелі євреїв. Ці меморіали будуть нагадуванням про те, що трагедія Голокосту або подібна їй ніколи не має статися. А завдяки проєкту «Захистимо пам'ять» Україна має людей, які працюють для відновлення цієї пам'яті.

*Ольга Педан-Слепухіна,
співкоординаторка проєкту, м. Львів*

Відгуки вчителів—учасників семінару в Києві 21–23 грудня 2018 р.

Хочу подякувати колективу Українського центру вивчення історії Голокосту за чудові навчальні семінари, за можливість познайомитися з людьми, яких історія Голокосту хвилює так само, як і мене. Велике Вам спасибі за надану інформацію. За надані для опрацювання документи, книги, які описують, як розпочався Голокост в Україні. Ви готувалися до цих семінарів на найвищому рівні, щоб донести до нас той біль, тривогу та трагедію єврейського народу в Україні. Ваша допомога – це неоціненний внесок у розвиток історії нашої багатостраждальної України. Ми бажємо знати правду, хоч би якою вона була. Хай гірка правда, але своя, а не «солодка» брехня, яку нам нав'язують. Народ прагне знати правду, яку ви нам надаєте. З різних регіонів нашої Батьківщини надходять до вас паростки тих розповідей, про які і сьогодні бояться говорити на повний голос. Старожили пам'ятають сталінський режим, як поводитися з їхніми батьками та братами. Як виростили діти «ворогами народу». Як змушували відмовлятися дітей від батьків. У 95 років люди бояться сказати вголос. Але ми вдячні їм за ті відомості, що вони надали, що підняли з попелу ІМ'Я ЛЮДИНИ.

Успішна реалізація цього проєкту була б неможлива без вашої всебічної допомоги. Нам було цікаво дізнатися про все – історію, культуру, традиції єврейського народу. І ми ра-

діли, що хтось вижив, врятувався, сховався в цьому пеклі війни. Він вижив, хоч і з пораненою душею. Він доніс до наших сердець страждання єврейського народу, і ми його почули.

Історію Голокосту мають вивчати у школах і вищих навчальних закладах, щоб більше таке ніколи не повторилося. Невідомо, хто буде наступним...

Дякую за те, що надавали дуже цінні рекомендації щодо написання брошури «Люди і долі» про історію єврейського народу в селі Іванів Калинівського району Вінницької області. За ваші поради, які на сьогодні вартують дуже багато.

Я щиро дякую вам за те, що ви бажаете донести правду про той страшний період Другої світової війни.

*Людмила Бадрак, вчителька історії,
с. Іванів Калинівського району Вінницької області*

У рамках проєкту «Захистимо пам'ять» ми не лише поповнили наші знання про Голокост як найжахливішу трагедію в історії людства, а й по-новому осмислили масштаби та наслідки цього нелюдського злочину, відкрили для себе унікальний світ єврейської культури. Чого варте тільки збагачення нашого досвіду як вчителів-практиків щодо застосування різноманітних методик і технологій у роботі з учнями на уроках історії та в дослідницькій діяльності. Під час роботи семінарів вразив глибинний комплексний підхід організаторів до висвітлення ролі єврейського народу в історії України, що ми намагаємося зробити із місцевою історією, звертаючи увагу на цінність і значущість євреїв у минулому наших громад. Для кожного вчителя має бути принциповим виховання ниніш-

Перед захистом проєктів

нього покоління в душі толерантності, несприйняття насильства та жорстокості, розуміння цінності людського життя. Ми маємо надати нашим дослідженням практичної спрямованості, щоб колективна пам'ять запрацювала на місцях, долучити до вшанування жертв Голокосту дедалі більше небайдужих людей.

*Лілія Варварчук, вчителька історії
Барашівської ЗОШ І–ІІІ ступенів,
Барашівська ОТГ Житомирської області*

Stiftung
Denkmal für die
ermordeten Juden
Europas

Шановні читачі! З дозволу наших партнерів у рамках міжнародного проекту «Захистимо пам'ять» з Фондації Меморіалу вбитим євреям Європи (м. Берлін) Український центр вивчення історії Голокосту публікує на сторінках інформаційно-педагогічного бюлетеня «Уроки Голокосту» звіт про діяльність проекту упродовж 2018 р.

«PROTECTING MEMORY – ERINNERUNG BEWAHREN – ЗАХИСТИМО ПАМ'ЯТЬ»

Будівельний та адміністративний захист масових поховань

У вересні розпочато будівельні роботи одразу у двох місцях проекту у Вінницькій області. У кожному з них є два місця масових розстрілів євреїв: Вахнівка (ліс і кладовище) і Плисків (ліс і село). Уже цього року більшу частину робіт мають завершити. Ми співпрацюємо з будівельною фірмою, яка була задіяна в пілотному проекті. Масові поховання у Самгородку та Липовці занесені до Переліку об'єктів культурної спадщини Вінницької області.

У Хажині біля Бердичева топографічно складну та велику за площею територію очищено від чагарників для детального вимірювання. Навесні 2019 р. тут також розпочнуться будівельні роботи. Масове поховання систематично зазнає осквернення та плундрування, як наслідок навколо лежать людські рештки. Через це підготовчі будівельні роботи здійснювалися під наглядом Моріса Гершафта із Лондонського комітету охорони єврейських кладовищ у Європі. Він забезпечив гідне поховання знайдених решток і дотримання єврейського закону щодо спокою померлих під час проведення робіт.

Історична та педагогічна робота

Міжвідомча комісія у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій затвердила написи на пам'ятних знаках у Житомирській області. У Вінницькій області команда проекту та наші україн-

ські партнери не змогли порозумітися з членами Міжвідомчої комісії щодо змісту написів. Пошук компромісу триває.

Тексти для інформаційних стел трьома мовами (українською, англійською та івритом) завершені. Завдяки допомозі тих, кому вдалося вижити під час Голокосту, їхніх нащадків, а також місцевих партнерів, нам вдалося зібрати багато фотоматеріалів для інформаційних стел на кожному пам'ятному місці. Графічний дизайн для інформаційних стел розробляють.

У рамках педагогічної програми вчителі разом зі своїми учнями працюють над проектами з місцевої єврейської історії. Наприкінці року під час заключного семінару учасники програми представлять результати своєї роботи.

Робоча зустріч з українськими партнерами

12 вересня відбулася зустріч із представниками місцевих адміністрацій і відділів культури. Після привітання координаторки проекту Олександри Вроблевської, директор Фондації Меморіалу вбитим євреям Європи Уве Ноймеркер коротко окреслив роботу фонду та проект. Михайло Тяглий, історик Українського центру вивчення історії Голокосту, розповів про історичну та педагогічну роботу на місцях проекту. Після цього завідувач сектору охорони культурної спадщини Вінницької обласної адміністрації Михайло Потупчик пояснив, наскільки складним є законодавче становище в галузі охорони пам'яток. Начальниця відділу охорони культурної спадщини туризму та релігій Житомирської ОДА Неоніла Кучеренко на-

Будівельні роботи у Вахнівці (Нове єврейське кладовище)

Підготовчі роботи в Хажині під наглядом Моріса Гершафта, представника Лондонського комітету охорони єврейських кладовищ у Європі

*Робоча зустріч з українськими партнерами. Бердичів,
12 вересня 2018 р.*

голосила на важливості проекту. Насамкінець відбулася жвава та продуктивна дискусія учасників.

Проект у Бердичеві

У центральному пам'ятному місці жертвам Голокосту у Бердичеві встановлять п'ять інформаційних стендів щодо єврейського життя у місті та його знищення під час війни. 13 вересня відбулася зустріч німецько-української виставкової ради з метою обговорення запланованих для інформаційних стендів текстів і фото. Під час дискусії стали очевидними різні думки щодо представлення історичних подій, водночас вони засвідчили колегалний характер співпраці. Наприкінці делегація з Берліна зустрілася у міській бібліотеці з тими, кому вдалося пережити Голокост, оглянула міський архів та музей. 14 вересня співробітники Фундації взяли участь у пам'ятній церемонії за загиблими євреями міста Бердичева. Поруч із хвилюючими промовами рабина Акіма Немого, мера міста Василя Мазура та Уве Ноймеркера, очевидиця Галина Бакмаєва теж поділилася своїми спогадами. Насамкінець відбулося покладання вінків і квітів на масових похованнях навколо Бердичева.

Ромські місця

Пам'ять про загиблих ромів є ще однією метою проекту. Заплановано встановити інформаційні стели у трьох населених

*Зустріч із тими, кому вдалося пережити Голокост. Бердичів,
13 вересня 2018 р.*

*Церемонія пам'яті за загиблими євреями Бердичева.
14 вересня 2018 р.*

пунктах Житомирської області, де масові вбивства задокументовано: в Іванополі, Дівошині та Калинівці (раніше Голиші).

У вересні команда проекту зустрілася з ромськими організаціями в Києві. Ігор Крикунов, керівник Академічного музично-драматичного циганського театру, підкреслив значення Дівошина для українських ромів та пообіцяв підтримку для організації церемонії відкриття пам'ятного місця у 2019 р. На наступній зустрічі того дня Ашот Аванесян, керівник Ради національних меншин України, та Петро Грігоріченко, президент Конгресу ромів України, розповіли про політику щодо національних меншин та культуру пам'яті в Україні.

Команда проекту відвідала три ромські місця проекту. В Іванополі свідок подій Деонізій Совінський показав місце розстрілу та місце перепоховання ромів. Це пам'ятне місце слід доповнити інформаційною стелою.

Церемонії відкриття 2019

Церемонії відкриття у Любарі й Колодянці, а також у трьох ромських місцях – Іванополі, Дівошині, Голишах – заплановані на червень 2019 р. Інформаційні стенди в Бердичеві, а також усі інші місця (Плисків (ліс і село), Вахнівка (лів і село), Самгородок, Чуків, Липовець, Бараші та Хажин) мають відкрити у період з 10 до 20 вересня. Детальна інформація надійде згодом.

*Божена Козакевич, координаторка проекту «Захистимо пам'ять»,
Фундація Меморіалу вбитим євреям Європи, м. Берлін*

Ігор Крикунов (другий ліворуч), керівник Академічного циганського музично-драматичного театру ромів, та команда проекту

НАУКОВІ ПОДІЇ

ПАМ'ЯТІ РОБЕРТА КУВАЛЕКА...

У жовтні та грудні 2018 р. Український центр вивчення історії Голокосту за допомогою партнерів («Брама Гродська» в Любліні і музей «Територія Терору» у Львові) провів дві презентації українського перекладу монографії польського історика Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці». Презентації відбулися у Польщі (Люблін) та Україні (Львів). Вашій увазі пропонуємо відгуки учасників цих презентацій.

Презентація книжки «Табір смерті у Белжеці»
(Люблін, 19 жовтня 2018 р.)

19 жовтня 2018 р. у люблінському осередку «Брама Гродська – Театр NN» відбулася презентація українського перекладу монографії польського історика, доктора Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці». Ця книжка зосереджується на історії створення, функціонування та проведення масового вбивства євреїв і ромів на території Генерал-губернаторства у таборі смерті у Белжеці. Саме до цього табору відбувалися депортації євреїв з дистрикту «Галичина», тобто частини сучасної Західної України, а також із люблінського та краківського дистриктів.

Представлення книжки пройшло у рамках щорічного науково-освітнього семінару «Історія Голокосту у Польщі та Західній Україні». Тож окрім запрошених гостей, доповідачів і усіх небайдужих до презентації долучилися також учасники щогорічного семінару. Загалом серед присутніх у залі були не лише ті, що цікавляться тематикою історії Голокосту, а й друзі та колеги доктора Роберта Кувалека, представники музею–місця пам'яті у Белжеці й державного музею у Майданеку.

У безпосередньому обговоренні взяли участь польсько-українські дослідники, які поділилися власними спогадами про доктора Роберта Кувалека та його наукову діяльність. Серед них були: доктор Анатолій Подольський, історик, директор Центру з вивчення історії Голокосту, Ольга Колесник, історик та перекладачка книжки українською, доктор габлітований Даріуш Лібьонка, історик, автор численних публікацій про акцію «Райнхард» у Генерал-губернаторстві, Роберт Шухта, представник музею історії польських євреїв «Полін» і автор посібників з навчання історії євреїв і Голокосту у Поль-

щі. Зустріч провів працівник осередку «Брама Гродська – Театр NN» Еміль Маюк.

Кожен із доповідачів, підкреслюючи важливість того, що українське видання нарешті побачило світ, пригадував особисте знайомство з автором перекладеної монографії. Згадували серед іншого про його зацікавлення історією Люблінщини, життям та долею євреїв, про його міцні українські зв'язки, про те, яким сьогодні пам'ятають доктора Роберта Кувалека та його науковий доробок.

Ольга Колесник, історик, м. Варшава

На жаль, я ніколи не знала особисто Роберта Кувалека, але я впевнена, що це була чудова Людина: спікери під час презентації говорили настільки проникливо, що кожен присутній відчув величезну втрату й біль. Це був історик, який за своє коротке життя зробив колосальні дослідження. Це історик, який поважав свободу слова та істину. Це історик з добрим серцем і безмежною повагою й любов'ю до Людини.

На презентації книжки Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці» в польському місті Любліні були присутні українські вчителі історії, музейники, освітяни та польські колеги – представники Музею Майданека, Меморіалу в Белжеці, «Брами Гродської», музею «Полін», друзі та колеги Роберта Кувалека, всі розповідали про його діяльність і визначний внесок у розвиток історичної науки та вивчення Голокосту зокрема. Він проводив екскурсії пам'ятними місцями, багато років їздив до Львова як гід, відвідував місця, пов'язані з єврейською культурою, у тому числі в Україні, займався освітньою та просвітницькою діяльністю, був одним із засновників меморіального комплексу в Белжеці, науковим співробітником Державного музею в Майданеку, автором численних наукових праць про історію єврейської громади, Голокосту та пам'яті.

Нікого не залишила байдужим сердечна промова Анатолія Юхимовича Подольського про друга, друга України та геніального історика-просвітителя Роберта Кувалека. Який був патріотом своєї держави та любив Україну, був Громадянином світу. Я була вражена тим, наскільки Людина може бути відданою тому, що робить. Я захоплююся його мужністю та сміливістю. Він знав так багато особистих історій людей, без прикрас, спрощень і узагальнень відтворював картину тих трагічних часів.

Що ж до практичної цінності книжки «Табір смерті у Белжеці», то для мене як учителя історії, правознавства та заступника з виховної роботи вона є неоціненним джерелом з вивчення та викладання теми Голокосту. Вона також навчає досліджувати, проводити історичний аналіз, тому що автор брав до уваги свідчення та спогади жителів Белжеці і навколишніх територій і документальні джерела з архівів Польщі, Німеччини та США. Робота надзвичайно важлива для вивчення операції «Райнхард», депортації до табору з українських

Під час презентації

земель, роботи табору, історії єврейської громади до депортації, аналізу діяльності тих, хто був причетним до тотального зла, післявоєнної історії місця табору, процесу забуття.

Книжка Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці» закликає й навчає зберігати та шанувувати історичну пам'ять, спогади про людей. «Навколо пусте поле. Тиша. Нічого не відбувається. Тут нікого немає. Немає нікого? Усі тут. Звідси ніхто не вийшов. Тут залишилися тисячі, сотні тисяч людей. Мене сюди привела пам'ять людей, які жили біля табору смерті — мешканців Белжеце та навколишніх сіл. Я хотів переконатися, як довго живе пам'ять про смерть серед тих, хто з нею жив по сусідству...» — А. Мулярчик (із книжки «Табір смерті у Белжеці» Роберта Кувалека). Ця праця дає відповіді на велику кількість запитань, порушує справді складні та важливі теми. Вона допомагає зрозуміти різні аспекти Голокосту у Східній Галичині та загалом Голокосту. Перебуваючи безпосередньо на теренах меморіального комплексу в Белжеці, в рамках XI науково-освітнього семінару імені Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі», я постійно думала про те, що поруч із табором були люди, які чули, бачили, знали про злочини проти людства... Чому нічого не зробили, чому мовчали, чому не допомогли? Автор праці порушує питання про те, що знали поляки, міжнародна спільнота, а також німецьке суспільство про табір та страшні випадки розкопування поховань, пограбування місцевими жителями, про моральний вибір. Історія не завжди приваблива, але ми повинні зберігати пам'ять заради майбутнього. Читаючи книгу, глибоко переосмислюєш ті трагічні події. А це справді важливо. Роберт Кувалек не боявся історичної правди.

*Галина Корнієнко,
вчителька історії Першої міської гімназії м. Черкаси*

19 жовтня 2018 р. в м. Любліні відбулась презентація книжки польського дослідника Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці» в українському перекладі Ольги Колесник, видання якої стало можливим за підтримки фундації «Українсько-єврейська зустріч».

...Час наближається до 18.00. До «чорної» зали Осередку «Брама Гродська — Театр NN» починає збиратися публіка. Це переважно поляки, але зустрічаються й українці, які живуть і працюють в Любліні. Навколо люди молоді й дуже молоді. Більшість знайомі один з одним, але трапляються й одинаки. Тут само і наша група, що приїхала до Любліна на XI науково-освітній семінар імені Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі».

Очевидно, що настрої у залі панує дружлюбний і доброзичливий. Усі в очікуванні чогось надзвичайно важливого...

Модерує Еміль Маюк, науковий співробітник Осередку «Брама Гродська — Театр NN». Він одразу задає тон затишної дружньої бесіди старих приятелів, що зібрались тепло згадати друга, який несподівано і так невчасно пішов.

І справді, захід зовсім не схожий на банальну презентацію книжки. Склалось враження, що книжка — це привід згадати, подарунок пам'яті Роберта Кувалека.

Слова друзів Роберта — Анатолія Подольського і Роберта Шухти — сколихнули у присутніх вир емоцій. Здається, в залі не залишилося людини, байдужої до автора, до справи його життя. Ми всі разом немовби переживали ті моменти, про які говорили друзі.

Зворушливі слова дібрала Ольга Колесник, яка теж особисто знала автора і вклала в цей переклад всю свою душу.

Молода вродлива дівчина, талановитий науковець, що не боялася пропустити крізь себе жахи, описувані в книзі, зізналася, що часом їй було дуже важко, вона змушена була відкладати переклад і приводити думки до ладу. Попри всі труднощі, переклад, за оцінками знавців, вийшов дуже якісним.

Як зазначив Анатолій Подольський у передмові до книжки, «переклади українською саме таких монографічних робіт сприяють формуванню певних критеріїв та відповідного наукового рівня досліджень історії Голокосту».

Про значення таких видань казав у своєму слові і керівник наукового відділу Музею Майданека доктор Даріуш Лібьонка, який теж дуже тепло згадував Роберта Кувалека.

Атмосфера, що склалася під час презентації, начисто стерла різницю між професорами і студентами, науковцями, вчителями, знавцями і просто зацікавленими. В залі зібралися люди, об'єднані спільною справою, люди з палаючими очима, люди, здатні до сильних емоцій, люди, які пам'ятають і прагнуть передати свою пам'ять іншим...

Думаю, тепер Ви можете уявити, наскільки шкільний вчитель (що за професійною необхідністю щороку відвідує достатньо книжкових презентацій) може бути вражений ПОДІЄЮ, якщо організатори цієї події так щиро ставляться до своєї справи і пам'яті свого друга.

*Ольга Лімонова, вчителька історії,
м. Київ*

...саме Р. Кувалек був одним із ініціаторів та організаторів щорічних науково-освітніх семінарів «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі».

Видання підготував Український центр вивчення історії Голокосту — громадська організація, з якою Р. Кувалек активно співпрацював в останні роки свого життя. Переклад тексту українською мовою забезпечила Ольга Колесник, наукову редакцію — Михайло Тяглий. Це перша і поки що єдина книга, присвячена одному з найменш знаних нацистських таборів смерті. Цей табір діяв лише упродовж дев'яти місяців 1942 р. Однак за цей час на його території було замордовано близько 450—480 тисяч в'язнів. Уникнути смерті вдалося лише двом в'язням. Абсолютну більшість вбитих у таборі становили євреї. Книжку видали польською мовою у 2010 р. У наступні роки було ще два перевидання німецькою та французькою мовами. Четверте, українське видання дасть змогу ознайомитись із книжкою українським читачам. Це тим паче важливо, що саме в Белжеці у 1942 р. було вбито більшу частину євреїв Галичини у рамках реалізації операції «Райнхард».

Презентація книги відбулась у приміщенні муніципального центру культури та історії м. Любліна «Брама Гродська», з яким активно співпрацював Роберт Кувалек. На презентації були присутні Анатолій Подольський, директор УЦВІГ, перекладачка Ольга Колесник, керівник наукового відділу Державного музею в Майданеку доктор Даріуш Лібьонка, представник Музею «Полін» Роберт Шухта. Під час презентації було вшановано пам'ять Роберта Кувалека, з яким у дружніх стосунках перебували всі доповідачі. На презентації було наголошено на важливості цього видання для України в рамках збереження пам'яті про злочини Голокосту.

Один із примірників монографії отримав як подарунок від УЦВІГ і Ніжинський краєзнавчий музей імені І. Спаського...

*Геннадій Дудченко, директор
Ніжинського краєзнавчого музею імені І. Спаського*

Презентація у Львові (4 грудня 2018 р.)

4 грудня 2018 р. у Меморіальному музеї тоталітарних режимів «Територія Терору» у Львові відбулась презентація україномовного видання монографії Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці». У ній взяли участь директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський, аспірант Львівського національного університету імені І. Франка Тарас Мартиненко, аспірант Українського католицького університету і науковий співробітник «Території Терору» Андрій Усач і дослідниця Центру міської історії Центрально-Східної Європи Ірина Склокіна у ролі модераторки. Серед слухачів були дослідники, освітяни, музейники, представники єврейської громади, в тому числі ті, хто особисто знав Кувалека.

Наразі монографія Кувалека — це єдине україномовне академічне видання про історію одного з нацистських таборів смерті. Вона порушує не лише проблеми механізмів вчинення масових вбивств, трансформації «звичайних людей» на жертв і поплічників злочинного режиму, намагання приховати сліди нацистських злочинів на останньому етапі Другої світової війни, а й складне питання принципів меморіалізації місць на кшталт Белжеця. Якою мовою говорити про травматичне минуле, як донести історію екстремального насильства до наших сучасників, не заликавши їх, але змусивши замислитись про виклики сьогодення, — ці питання є дуже актуальними і для сучасної України.

Це була друга за рахунком, але перша в Україні презентація цього видання, і, очевидно, дуже символічно, що відбулась вона саме у Львові — місті, яке, по-перше, було близьким для самого Кувалека, а по-друге, нерозривно пов'язаним із тематикою його монографії, адже саме у таборі смерті в Белжеці під час Голокосту було вбито більшість львівських євреїв. Своєрідна атмосфера, створена принагідним шумом потягів, що курсували залізницею поруч із музейним комплексом, не давала забути про те, що так само залізницею прибували до Белжеця чергові жертви зі Львова чи Галицького регіону загалом.

Зрозуміло отже, що саме обговорення львівських сюжетів монографії Кувалека і зайняло більшість часу презентації. Активно працюючи впродовж останнього року в сфері музейних презентацій досвіду Голокосту у Львові, я звернув увагу, що на відправленні тієї чи іншої групи жертв до Белжеця їх видимість для дослідників фактично закінчується — зрештою, ніхто звідти вже не повертався. Проте монографія Кувалека

пропонує детальний опис того, яка доля їх чекала. Це оповідь жахливої машинерії масових вбивств і, що найголовніше, тих, хто безпосередньо за нею стояв — німецьких есесівців і їхніх помічників з-поміж колишніх радянських військовополонених — так званих вахманів або травників. Кувалеку вдалося вдало показати, що навіть такі механізовані способи вбивства, що їх застосовували у Белжеці, передбачали контакт між жертвами та їхніми катами, тим більше коли мова йшла про розстріли, а саме таким чином вбивали частину євреїв, які не могли самостійно дістатись до газових камер, — дітей, старих, немічних... У монографії за можливості названо імена і тих, хто вбивав, і тих, хто був вбитий, що важливо для нашого розуміння того, що йдеться не просто про масштабну трагедію, а про багато трагедій конкретних людей. «Збережені на сьогодні джерела дозволяють встановити, що загальна кількість жертв табору не перетнула чисельності 500 000 людей, а раніші підрахунки вказують на те, що їх могло бути навіть менше, ніж 450 000 осіб. При цьому варто пам'ятати, що статистичні дані — це лише мертві цифри, за якими ховаються сотні тисяч невинних людських життів, втрачених за короткий час», — писав Кувалек, і з цим твердженням важко не погодитись. Перетворити «мертві цифри» на історії конкретних живих людей, реконструювати їхнє довоєнне життя і долі в умовах війни, окупації та нацистського насильства, відтак шляхи потрапляння до Белжеця — завдання вже для наступних поколінь дослідників Голокосту, не менш важливе, аніж те, що поставив перед собою і вдало виконав Кувалек.

Андрій Усач, аспірант Українського католицького університету, науковий співробітник Меморіального музею «Територія Терору», м. Львів

Нещодавно у музеї «Територія Терору» у м. Львові відбулась презентація українського перекладу книжки Роберта Кувалека «Табір смерті у Белжеці». Презентацію організували Український центр вивчення історії Голокосту, Центр міської історії та музей «Територія Терору». Під час заходу відбулась дискусія «Терор, Голокост і табори смерті — львівські сюжети і контексти», участь у якій взяли колеги та друзі Роберта Кувалека, дослідники, учителі, представники єврейської громади.

Модератором заходу була Ірина Склокіна з Центру міської історії, спікерами — Анатолій Подольський (УЦВІГ), Андрій Усач (музей «Територія Терору»), Тарас Мартиненко (ЛНУ імені І. Франка).

Презентація у м. Львові (музей «Територія Терору»)

Учасники дискусії

«Табір смерті в Белжеці» – історія одного з нацистських таборів смерті, у яких у 1942 р. було проведено операцію «Райнхард» – убивство євреїв у Генерал-губернаторстві, та у повоєнні десятиліття забутого.

Українське видання монографії Р. Кувалека продовжує традицію УЦВІГ – переклад наукових творів з історії Голокосту, авторами яких є європейські та американські історики.

Ця книжка сьогодні є доволі відомою у світі, упродовж останніх п'яти років видана кількома європейськими мовами.

Ідея перекладу належить УЦВІГ із дозволу Державного музею в Майданеку. Книгу буде поширено у бібліотеках, навчальних закладах, під час інформаційних програм неурядових організацій.

Любов Кремінець, вчителька історії та географії Рава-Руської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2, Жовківський район Львівської області

ЗАВЕРШАЛЬНА ЗУСТРІЧ У РАМКАХ ОСВІТНЬОГО КУРСУ «ГЕНОЦИД ЄВРЕЇВ ЄВРОПИ: ІСТОРИЧНА ПЕРСПЕКТИВА ТА ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ»

17 листопада 2018 р. у Києві відбулася завершальна зустріч освітнього курсу для молодих науковців, присвяченого дослідженню та порівнянню культур пам'яті про тоталітарні режими України та Німеччини.

Курс складався з кількох частин – триденного семінару у Києві наприкінці травня, дистанційного навчання та дослідження учасниками та учасницями особливостей культури пам'яті у різних регіонах України, підготовленого за фінансової та організаційної підтримки Будинку Ванзейської конференції відвідування Берліна та вивчення німецького досвіду пригадування нацизму у вересні та заключного етапу у Києві.

Програма заходу була надзвичайно насиченою. Цього разу Центру вдалося залучити одразу двох чудових лекторок: директорку Мистецького арсеналу Олесю Островську-Люту, яка повідомила про досвід колективу Арсеналу в роботі зі складною історією ХХ століття, та дослідницю Центру міської історії у Львові Ірину Склокіну, котра розповідала про офіційну та неофіційну пам'ять про Голокост у Радянському Союзі.

Випускники освітнього курсу попередніх років Наталя Івчик, Тетяна Бородіна та Григорій Старіков поділилися із учасниками, яким чином участь у курсі вплинула на їхній подальший науковий та професійний розвиток. Ми пишаємося тим, що ГО «Мнемоніка», яку представляє Наталя Івчик, ініціювала та встановила цього року у Рівному камені спотикання на вшанування місцевих жертв Голокосту, і саме наш курс надихнув співробітників «Мнемоніки» на здійснення такого заходу.

Учасники зустрічі

На завершення учасники обговорили отриманий досвід і поділилися планами на майбутнє.

Український центр вивчення історії Голокосту ще раз висловлює подяку всім колегам за активну участь, що зробила нашу зустріч дуже продуктивною.

Світлана Осінчук, координаторка проекту, м. Київ

ПРОЕКТ «ЇХНЯ ПАМ'ЯТЬ МОЇМИ ОЧИМА»

ПРОЕКТ, ЩО ДАЄ МОЖЛИВІСТЬ НЕ ЛИШЕ ПОЧУТИ, А Й ПОБАЧИТИ ГОЛОСИ МИНУЛОГО

22 грудня в Києві відбулася презентація дослідницько-мистецького проекту «Їхня пам'ять моїми очима» про долю ромських дітей під час нацистського геноциду. Проект було реалізовано зусиллями ромської організації «Молодіжна агенція з адвокації ромської культури "АРКА"» за підтримки Ромського освітнього фонду та Міжнародного фонду «Відродження». Графічна та дослідницька частини ініціативи базуються на транскриптах записаних інтерв'ю з ромами, які в роки Другої світової війни були дітьми або підлітками.

На презентації історик, співробітник Українського центру вивчення історії Голокосту Михайло Тяглий говорив про специфіку дитячої пам'яті, значення збереження свідчень минулого для реалій сьогодення. Цікавими під час дискусії були коментарі про особливості ромських інтерв'ю Валерія Сухомлиніва, ромського активіста, який свого часу збирав свідчення, на яких базується дослідження. А про концепцію ініціативи, особисту мотивацію та можливі форми роботи з усноїсторичними матеріалами розповіли члени команди проекту – Тетяна Сторожко, Наталія Томенко й Володимир Яковенко.

Цей проект – одна з перших спроб відхилити завісу історії та поглянути на трагедію, що сталася з ромами в роки Другої світової війни, під іншим, дещо незвичним кутом

зору. У фокусі дослідження – тема геноциду у спогадах дітей, чий досвід довгий час ігнорувався та лишався незатребуваним.

Учасники проекту

Ті нечисленні спогади, що були зафіксовані та зберігаються в архівних сховищах наукових установ та громадських організацій, залишаються незатребуваними – і передусім самою ромською громадою. Ці матеріали використовують переважно в академічному середовищі, а для широкого загалу вони є мовчазними голосами минулого. Така ситуація не може сприяти ефективному вирішенню проблеми збереження історичної пам'яті. А без зв'язку з історією неможливо зруйнувати кордони, основані на чисельних стереотипах і упередженнях, та подолати поширені в сучасному суспільстві антиромські настрої.

Ми шукаємо відповіді на численні запитання. Чому спогадам ромських дітей майже не приділяли увагу? Як і що пам'ятають ці свідки історії? Чи треба і для чого пам'ятати про ці події нам? Які уроки має здобути людство з цього досвіду? І як донести його значущість до сучасного суспільства?

Спробою відповіді на останнє запитання стала графічна частина проекту. За допомогою мистецтва ми намагаємося зробити голоси минулого видимими і зрозумілими, перетворюючи їх на візуальні образи. Саме тому ми спиралась на найяскравіші, невеликі за обсягом уривки інтерв'ю. Кожен обраний фрагмент – це історія про стратегії виживання: пошуку їжі, засобів існування, про підтримку та спасіння, про тяжкі втрати та сувору буденність війни, з якою стикались сам-на-сам її найменші свідки та учасники – діти.

У центрі кожного постера – предмет або символ, що яскраво закарбувався у спогадах інформантів і часто був

ключиком до порятунку в жорстоких умовах воєнного повсякдення. Під час створення графічних образів для нас було важливо не обмежуватись звичайним ілюструванням історій. Запропонована авторська ідея передання персонального досвіду через яскраві символи речей, що стали ключовими в цих спогадах, з одного боку, дасть змогу донести до широкої аудиторії ті нечисленні унікальні історії, які вдалося зафіксувати. З іншого – виведе проблему війни і дитинства на інший рівень осмислення, де досвід виживання у ворожому середовищі для дитини періоду Другої світової міг бути універсальним і відобразити історії сотень і тисяч інших дітей не лише у війнах минулих часів, а й у збройних конфліктах сучасності, зокрема, актуальної для нас війни на сході нашої країни.

Змінити ситуацію можливо лише об'єднавши зусилля та якомога активніше залучивши до популяризації свідчень про події минулого ромську та проромськи налаштовану молодь. Ця робота – це одна з перших на українських теренах спроб співпраці дослідників, митців і громадських активістів над висвітленням цієї теми. Ми сподіваємося, що актуалізація цієї тематики, зокрема через залучення спогадів дітей і використання сучасних форм мистецтва, стане поштовхом до обговорення проблеми збереження історичної пам'яті в широких колах суспільства.

*Тетяна Сторожко,
дослідниця ромської історії та культури,
член правління Молодіжної ромської організації «АРКА»,
м. Київ*

ПРОЕКТ «БАБИН ЯР: ПАМ'ЯТЬ НА ТЛІ ІСТОРІЇ»

РОЗРОБКА ТА ПОШИРЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ: КНИГА ТА ІНТЕРАКТИВНИЙ ПУТІВНИК

Упродовж 2018 р. вдалося досягти успіхів у спільному проєкті Українського центру вивчення історії Голокосту та Громадського комітету «Бабин Яр» за підтримки і фінансування Українського інституту національної пам'яті.

На початку 2018 р. вийшов друком збірник навчально-методичних розробок шкільних занять на основі віртуальної виставки «Бабин Яр: пам'ять на тлі історії» та документального фільму «Бабин Яр у пошуках пам'яті». Путівник для вчителя є збіркою унікальних матеріалів; метою занять є проведення з учнями розмов про історію місця Бабиного Яру та пам'яті про події, з ним пов'язані. Тож головними завданнями на 2018 р. було провести презентації нового ресурсу в м. Києві, допрацювати його змістовно, наповнивши новими розробками, та створити повноцінну інтерактивну версію Путівника, де автором нових матеріалів міг би стати кожен зацікавлений освітянин.

До жовтня 2018 р. в рамках проєкту і зусиллями команди проєкту було проведено чотири спеціальні **семінари з метою впровадження та поширення друкованої версії Путівника**. Два семінари у квітні стосувалися безпосередньо учасників із Шевченківського району міста Києва (вчителів історії та заступників із виховної роботи), оскільки саме в цьому районі адміністративно розташовані терени Бабиного Яру. Один із двох семінарів у вересні стосувався методистів історії та виховної роботи РДА міста Києва та КВНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» у Білій Церкві. Інший – був «відкритим» для всіх охочих освітян, які зголосилися до участі через форму попередньої реєстрації. Загалом усі чотири заходи зібрали близько 100 учасників.

Крім спеціальних семінарів відбулися коротші презентації на проєктах УЦВІГ та різного типу заходи, проведені безпосередньо учасниками авторського колективу та методистами-колегами УЦВІГ. Тут важливо наголосити, що більшу

частину з них провели учасники попередніх презентацій з власної ініціативи і власними силами.

Під час презентаційних заходів ми переконалися, що зацікавленість у матеріалах серед колег-освітян є дуже високою. Більше того, той факт, що на «відкритий» семінар у неділю власним коштом приїхали багато учасників з усієї України, свідчить про те, що серед наших колег поза Києвом мотивація дізнаватися більше про пам'ять Бабиного Яру та говорити про неї з учнями також є надзвичайно високою. Саме з цієї причини більшість освітніх заходів проєкту, запланованих на 2019 р., відбудеться не в Києві.

Важливим показником освітніх заходів у 2018 р. є те, що учасники презентацій самостійно проводили уроки і заняття з учнями, використовуючи матеріали проєкту. Ми збираємо приклади таких занять і сподіваємося згодом опублікувати цей досвід.

Досягти описаних вище результатів було б неможливо без участі авторського колективу проєкту. **Робоча група педагогів-авторів проєкту** збиралася упродовж року як ширшим складом, так і окремими фокус-групами. Учасникам вдалося створити збалансовані та ефективні моделі проведення освітніх заходів для своїх колег, а також розробити кілька десятків нових занять. Серед тем нових занять – матеріали про регіональні аспекти пам'яті про Бабин Яр, заняття в контексті різних пам'ятних дат в історії Бабиного Яру, матеріали з наголосом на таких складових, як емоційний інтелект та діалог із меморіальним простором та меморіальні дії.

Знаковим у 2018 р. стало створення поруч із друкованою версією збірника матеріалів **інтерактивної версії Путівника для вчителя**. Тепер усі наявні матеріали доступні в інтерактивному форматі, а обсяг занять постійно поповнюватиметься. Інтерактивна версія путівника дає можливість кожному освітянину самостійно створювати заняття онлайн. Зручний редактор занять створено спеціально для того, щоб до цього важливого проєкту долучалися більше і більше освітян з усієї країни. Адже тема Бабиного Яру та пам'яті про Бабин Яр є актуальною та болючою для нашого сучасного суспільства. В рамках Інтерактивного путівника кожен вчитель зможе створювати не лише матеріали для себе, а й, за бажання, отримати професійний відгук від колег та опублікувати власні розробки у публічному доступі. Ми сподіваємося, що у 2019 р. Інтерактивний путівник стане певним майданчиком для обміну досвідом використання віртуальної виставки «Бабин Яр: пам'ять на тлі історії» та документального фільму «Бабин Яр у пошуках пам'яті». А головне, що українським освітянам стане зрозуміліша історія Бабиного Яру та особливості пам'яті про це місце в різний час і сьогодні. Відповідно, їм та їхнім учням буде легше вшановувати це місце і пам'ять про нього сьогодні.

Насамкінець хотілося б подякувати за підтримку та фінансове сприяння ще двом партнерським інституціям проєкту – Музею історії міста Києва та Благодійній ініціативі «Українсько-єврейська зустріч» (Канада).

*Віталій Бобров, координатор освітніх програм
Українського центру вивчення історії Голокосту, м. Київ*

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(5 клас)

Тема: Речення зі звертаннями. Розділові знаки при звертаннях. Написання листа. Обговорення книги «Донечка, про яку ми завжди мріяли. Історія Марти»

Мета: закріпити знання учнів про звертання, розділові знаки в реченнях зі звертаннями; формувати вміння правильно розставляти розділові знаки в таких реченнях і грамотно складати листа; закріпити практичні навички культурного мовлення; розвивати творчі вміння складати речення зі звертаннями та використовувати їх у писемному мовленні під час написання листів; виховувати у п'ятикласників повагу до історичної пам'яті, толерантне ставлення до представників інших національностей, релігійних конфесій, патріотизм, небайдужість до несправедливості.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Обладнання: підручник, таблиці, опорні схеми, планшети, мультимедійний пристрій, зразки конвертів, листів, книга «Донечка, про яку ми завжди мріяли. Історія Марти».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Епіграф до уроку:

І полетить той Лист через роки...
Через моря, міста, і зиму, й літо...
І поєднає різні береги...
І двох людей, і дві країни світу...
Учні ХСІІІ № 73

II. Ознайомлення з темою, метою і завданнями уроку

Технологія «Мікрофон»

Чи згодні ви з думкою про те, що паперові листи – це вже минуле? Що краще і швидше просто написати смс-повідомлення? Чи ви вважаєте, що написання листа – магічний момент у сучасному світі та оригінальний спосіб перенести свої почуття на папір?

III. Актуалізація мотиваційних резервів із теми

Приєм «Пошук»

Поставити іменники у кличному відмінку й записати у три колонки:

- із закінченням -є;
- із закінченням -у, -ю;
- із закінченням -о.

Матуся, Марта, аптекар, охоронець, жінка, Дуся, дідусь, тато, дядько, хлопець, Луня, Кишя.

IV. Вивчення теоретичного матеріалу

Метод «Думай»

Коллективний аналіз опорних схем. Поділитися думками з однокласниками:

Кого (що) називає звертання?	Предмет або особу, до якої звертаємось
Чим виражається?	Іменником або іншою частиною мови у значенні іменника
Які види звертань за будовою?	Непоширені та поширені
Як виділяють на письмі?	Комою, знаком оклику

Яке місце звертання у реченні?	На початку, в середині, в кінці речення
У якому відмінку вживають?	У кличному відмінку однини
У яких стилях мовлення вживають?	В усіх стилях мовлення
Яким членом речення виступає звертання?	Не є членом речення

Розглянути схеми і скласти розповідь про розділові знаки в реченнях зі звертаннями.

1. ○,

2. ○!

3., ○,

4., ○.

V. Актуалізація опорних знань

Комп'ютерна презентація «Із історії написання листів»

Перегляд презентації, виступи учнів.

Пам'ятка «Як писати листа»

Обговорення алгоритму написання листів за пам'яткою.

Метод «Дослідження»

Прочитати та проаналізувати подані зразки листів, знайти та виправити помилки в них.

Бесіда за запитаннями:

- Назвіть адресата й адресанта мовлення.
- Про що розповідає автор листа?
- Визначте, з чого починається лист.
- Про що йдеться в основній частині?
- Чим закінчується лист?

Обговорення прочитаної на уроці української літератури книги «Донечка, про яку ми завжди мріяли. Історія Марти».

VI. Виконання завдань творчого характеру

Запишіть подані сполуки у формі звертання. Із двома складіть речення.

Маленька донька Марта, тітка Луня, моя люба мама, пані Анна, дівчинка Кристина, дідусь та бабуся.

Фізкультхвилинка

VII. Систематизація й узагальнення знань, умінь і навичок

Розказати про розділові знаки при звертаннях. Навести приклади.

Складання листів до Марти.

Запис листів. Самоперевірка.

Приєм «Авторське крісло»

Зачитування двох-трьох листів, складених учнями.

Творча гра «Написання сенкану»

Сенкан – це вірш, що складається з п'яти рядків. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять», означає вірш у п'ять рядків.

Формула створення сенкану доволі проста:

- Іменник (тема).
- Два прикметники (яке воно?).

15.11
Лист, Марти
Привіт, Марто!
Марто, я вам співчуваю бо в вас було тяжке життя у дитинстві. Чкаю, що в вас було так мало іграшок та друзів. Я сподіваюсь, що зараз в вас гарне життя і ви дожили до цих років.
Марто, скажіть будьласка подорожували ви життя з новою мста у павській родині.
Мене звуть Гюйна. Мені 10 років. Я народилась та живу в Україні місті Харков. Я ширю дякую вам міцного здоров'я та довгих років життя з повагою Гюйна

Добрий ранок, Марто!
Мене звали Вероніка, мені 10 років. Я живу з батьками у місті Харків та навчаюся у школі №73.
Мене дуже розуміла ваша розповідь про війну. Ми живемо у мирній час, але я знаю із книжок, кінострічок та розповідей моїх бабусь та дідусів, які мали трагичний на тій війні. Зараз ви вже зростаєте, але та маленька дівчинка що живе у вашій діві, її спогади про війну та страшенні часи школи вас не залишають. Це болючі спогади, але ви дуже сильна людина. Для того, щоб написати цю книгу, вам потрібно було зібрати знов згадати ці події та закривати їх, перетворюючись на ту маленьку, але незламну дівчинку.
Я впевнена, що ті страшенні часи не повернуть і мирне небо буде завжди.
Бачаю вам довголіття та натхнення
Миланівка Вероніка
16.11.2018

Листи до Марти

Зустріч з Мартою Горен та її родиною.
Єрусалим, листопад 2017

3. Три дієслова (що воно робить?).
4. Фраза-висновок із чотирьох слів.
5. Іменник-синонім до теми або ж асоціація до теми.

Приклади сенканів учнів ХСШ № 73:

Лист.
Ширий, зворушливий.
Знайомить, розповідає, надихає.
Я напишу листа Марті.
Послання.
Донечка.
Кохана, чутлива.
Втрачає, сумує, сподівається.
Маленька дівчинка з великим серцем.
Марта.

VIII. Підсумок уроку

Рефлексія

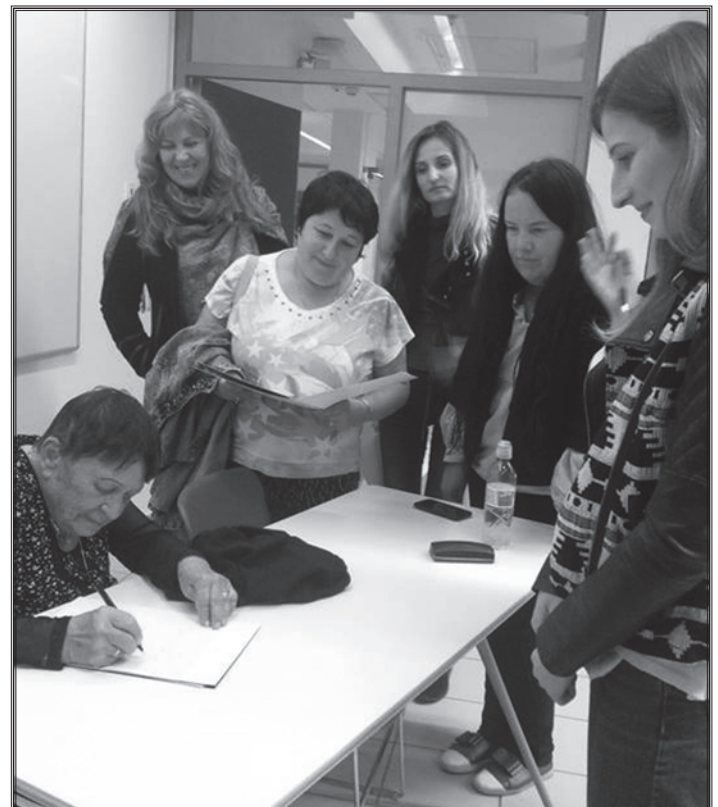
Учні мають поставити плюс у відповідній колонці:

Моє ставлення до завдання				
Корисно				
Було цікаво				
Пізнавально				
Не зрозуміло				
Сумно				

IX. Домашнє завдання

Дописати листа та відповідно оформити листа Марті, використовуючи звертання.

Людмила Таболіна,
вчителька української мови і літератури
спеціалізованої школи № 73, координаторка
Асоціації шкільних Євроклубів, м. Харків

Зустріч з Мартою Горен українських вчителів,
Єрусалим, листопад 2018

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

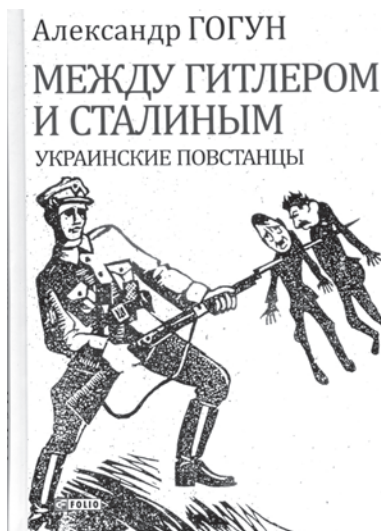
Юрченко І., Носоновський М. Єврейське кладовище у Галичі. Каталог надмогильних пам'яток. — Дрогобич: КОЛО, 2018. — 242 с.

Книга продовжує публікацію досліджень юдейських кладовищ, метою яких є каталогізація надмогильних пам'яток та сприяння збереженню юдейської культурної спадщини в Україні. Вперше запропоновано увазі читачів збірку пам'яток єврейського кладовища у Галичі (Івано-Франківська область, Україна).

Для істориків, філологів, краєзнавців та широкого читачього загалу.

Гогун А. З. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы: 4-е изд., испр. и доп. / Худож.-оформитель Е. А. Гулова. — Харьков: Фолио, 2018. — 363 с.: ил.

У цій книжці автор, використовуючи архівні документи, інтерв'ю з учасниками подій, мемуари та інші джерела, розповідає про діяльність Організації українських націоналістів, створення і боротьбу Української повстанської армії проти німецьких окупантів.

Висвітлено антипольську етнічну чистку, партизанську війну УПА з Армією Крайовою, комуністичними загонами. Багато уваги приділено й діям радянської сторони. Розглянуто спецоперації зі знищення або захоплення керівників ОУН і УПА: Євгена Коновальця, Дмитра Клячковського, Романа Шухевича, Василя Кука, Льва Ребета і Степана Бандери. Описано антипартизанські дії радянських органів — від звичайних прочісування лісів до «перевертнів у вишиванках», які орудували в лісах.

Монографія призначена як для спеціалістів, так і для тих, хто цікавиться історією.

Діти війни. Спогади очевидців з України та Німеччини. — К.: Видавництво «Фенікс», 2018. — 352 с.

У збірці зібрано думки та спогади 29 дітей і підлітків, які пережили Другу світову війну, зокрема вперше опубліковано разом історії очевидців з України та Німеччини. Вони оповідають із різних перспектив про свої найбільш ранні переживання, які наклали відбиток на все їхнє життя. Це історії про страх, смерть, руйнування та безмірні страждання. Водночас це історії про надію, співчуття і людську велич.

Яворська І. Життя як пошук раю. Еміграція євреїв з Чернівецької області (1944–1991 рр.). — Чернівці: Технодрук, 2016. — 216 с.

У монографії на основі комплексного аналізу подано розгорнуту характеристику основних етапів еміграції євреїв із Чернівецької області упродовж 1944–1991 рр. З'ясовано причини еміграції, висвітлено масштаби, динаміку, соціальний склад, особливості та умови виїзду євреїв із Північної Буковини до Ізраїлю. Особливу увагу приділено ролі регіональних лідерів у збереженні єврейської самобутності та боротьбі єврейського народу за право виїзду на історичну батьківщину. Для викладачів, студентів, аспірантів, здобувачів, наукових працівників гуманітарної сфери та всіх, хто цікавиться історією краю.

Каппелер А. Нерівні брати: Українці та росіяни від середньовіччя до сучасності / Пер. з нім. В. Кам'янець. — Чернівці: Книги-XXI, 2018. — 320 с.

Анексія Криму та окупація частини Донбасу спричинила військовий конфлікт між, здавалося б, близькими Україною і Росією, «рівними серед рівних братами». Однак ще починаючи від XVIII ст. для російсько-українських взаємин характерна асиметричність, яка сягнула апогею в XIX ст., коли Росія вважала «малоросів», як називали тоді офіційно українців, частиною «всеросійського» народу й заперечувала наявність у них самобутньої історії. Такий підхід досі зберігся в Росії і доволі поширений на Заході. Андреас Каппелер протиставляє йому перспективу *histoire croisee* (перехресної історії), яка передбачає вивчення триваліших взаємин, трансферів, контактів і конфліктів між державами, суспільствами, націями й культурами, а також процеси їхнього розходження, дистанціювання та дивергентного розвитку від середньовіччя до сучасності.

Зек Б. М. Луцьк у роки нацистської окупації (1941–1944): Монографія. — Луцьк, 2017. — 421 с.

У монографії висвітлено період нацистської окупації в Луцьку, який тривав з 25 червня 1941 р. до 2 лютого 1944 р. Робота складається із чотирьох розділів. У першому висвітлено історіографію, джерельну базу та методологію дослідження. Другий розділ присвячено органам влади та нацистським репресіям. Автор характеризує ситуацію перших днів війни, політику Голокосту, порушує теми військовополонених, української допоміжної поліції, руху Опору. У третьому розділі розкрито соціально-економічне становище, висвітлено економічні відносини, діяльність Українського допомогового комітету, повсякдення лучан. Автор також звертає увагу на

охорону здоров'я. Четвертий розділ присвячено культурі. У ньому йдеться про становище Церкви, освіти, театральне життя. Особливо звернено увагу на роботу Волинського краєзнавчого музею, охарактеризовано міську періодику того часу, проаналізовано діяльність «Просвіти» і спортивне життя періоду окупації.

Петровський-Штерн Й. Анти-імперський вибір: постання українсько-єврейської ідентичності / Пер. з англ. Павла Грицака і Миколи Климчука за ред. Вадима Дивнича; наук. ред. Ярина Цимбал. — Київ: Критика, 2018. — 432 с.

Подібно до представників будь-якої іншої упослідженої етнічної групи, єврейські еліти модернізувалися, інтегруючись у панівну культуру, найчастіше державну або імперську. Вони вибирали німецьку мову в Чехії, французьку в колоніях Північної Африки, російську па теренах Наддніпрянщини, Слобожанщини та Південної України. Видана англійською мовою 2009 р. в Yale University Press, книжка знаного дослідника історії та літератури східноєвропейського єврейства професора Північно-Західного університету в Чикаго Йохана Петровського-Штерна пропонує важливу поправку до цієї моделі, адже тут йдеться про євреїв, які вибрали собі інтеграцію в бездержавну неімперську культуру, в націонал-демократичне середовище пригнобленого сколонізованого народу. На прикладі життя і творчості Грицька Кернеренка, Івана Кулика, Раїси Троянker, Леоніда Первомайського і Мойсея Фішбеїна — п'яти письменників і письменниць останнього століття, які вирости переважно в їдишемовному та російськомовному середовищі, але зрештою прийшли в українську

літературу, автор пропонує розглянути мовний і культурний вибір, у ґрунті речі супротивний щодо звичаїв єврейської інтеграції, імперського асиміляційного вектора і традиційного вибору на користь самозбереження.

Реньє А. Тоді в Болахові. Гебрейська одіссея. — Брустурів: Дискурсус, 2017. — 208 с.

Книжка «Тоді в Болахові» розповідає про долю родини Грюншлагів, починаючи від мирних часів — до початку війни, від часу, коли їх за російської окупації позбавили власності — до приходу німців, від перших акцій-розстрілів — до моменту, коли Мойсей Грюншлаг, разом із двома останніми живими членами своєї родини, вирішує сховатися у лісі в норі, щоб там в умовах, які годі собі уявити, перечекати жакіття.

Соловка Л., Оришко С. 150 із 150 тисяч... Голокост євреїв Прикарпаття як складова етнодемографічної катастрофи Східної Галичини / Наук. ред. Максим Гон. — Івано-Франківськ: Фоліант, 2019.

150 out of 150 000...

Holocaust of the Jews
in the Pre-Carpathian region
as a part of ethno-demographic
catastrophe in Eastern Galicia

150 із 150 000...

Голокост євреїв Прикарпаття
як складова етнодемографічної
катастрофи Східної Галичини

150 von 150 000...

Der Holocaust der Juden
vom Vorkarpatenland
als Teil der ethnodemographischen
Katastrophe von Ostgalizien

У пропонованому виданні, насамперед, із метою висвітлення втраченого світу — галицьких євреїв — зроблено культурологічний зріз внеску відомих галичан єврейського походження в духовний розвиток не тільки краю, а й світової скарбниці культури впродовж століть. Розділи про етносоціальне становище та основні тенденції суспільно-політичного життя в 1930-х роках та на початковому етапі Другої світової війни й радянзації краю в 1939—1941 рр. сприяють не тільки розкриттю картини напередодні Катастрофи, а й розвінчуванню певних історичних міфів. Основну тему — «Голокост євреїв Прикарпаття» — розглянуто у триєдиному вимірі — знищення — спротив — порятунк — із залученням широкого кола архівних та мемуарних джерел та на основі аналізу основних тенденцій та досягнень у світовій історіографії. Голокост на Прикарпатті розглянуто як складові Катастрофи (Шоа) Східної Галичини і євреїв Європи. Важливу увагу надано питанню загибелі на Прикарпатті біженців із країн Європи — Угорщини, Польщі, Австрії, Німеччини та депортаціям прикарпатських євреїв у табори масового знищення (Белжець і Майданек (Польща), Янівський табір (Львів)). Крім відкритих акцій опору та спротиву, розглянуто протистояння у ширшому сенсі та вимірах. Значний обсяг дослідження присвячено питанню порятунку та допомоги євреям із відтворенням організованої мережі порятунку в УГКЦ на чолі з Митрополитом Андреем Шептицьким та подано численні історії індивідуальних порятункових дій прикарпатців — Праведників народів світу де-юре і де-факто та ін. Зроблено важливі узагальнення про етапи, особливості та етнодемографічні наслідки Голокосту на Прикарпатті. На основі документів Державного архіву Івано-Франківської області та джерел із історіографії Голокосту до видання також укладено путівник «Місця скорботи Прикарпаття: Місця масових розстрілів євреїв на території Станіславської (нині — Івано-Франківської) області. Долини зникнення єврейських громад краю». Він дає змогу конкретно розглянути проблеми меморіалізації місць скорботи, яких налічують понад 90. Вирішення цих проблем є важливим у формуванні історичної пам'яті.

Для істориків, політологів, етнологів, студентів, учнів, вчителів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться історією поліетнічного краю до і в час Катастрофи ХХ ст.

Науковий редактор — завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету, доктор політичних наук, професор *М. М. Гон*.

Рецензенти:

завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, член правління Національної спілки краєзнавців України, доктор історичних наук, професор *О. Є. Лисенко*;

директор Українського центру вивчення історії Голокосту, керівник Центру єврейської історії і культури, провідний науковий співробітник відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, кандидат історичних наук *А. Ю. Подольський*.

Виходить у світ за сприяння громадського діяча, волонтера і мецената Олександра Оришко.

ОГОЛОШЕННЯ

ДРУГА ЛІТНЯ ШКОЛА «СТУДІЇ ПОГРАНИЧЧЯ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА ЧОРНОМОРЬСЬКОМУ РЕГІОНІ»

Дати проведення: 24 червня – 5 липня 2019 р.
Місце проведення: Хаб Розвиток, Харків, Україна.
Крайній термін подання заявок: 25 лютого 2019 р.

Організатори:

Центр дослідження міжетнічних відносин Східної Європи, Харків, Україна;
Центр управління та культури в Європі Університету Санкт-Галлена, Швейцарія;
Центр міської історії Центрально-Східної Європи, Львів, Україна.

Опис програми

Програма школи зосереджена на історії та сучасності фізичних, символічних та уявних кордонів у Центрально-Східній Європі та Чорноморському регіоні. Школа надає учасникам можливість отримати знання про сучасні дослідження зі студій пограниччя, представити власні проекти, взяти участь у публічних заходах та дискусіях, приєднатись до міжнародної мережі дослідників.

Студії пограниччя – це динамічна міждисциплінарна галузь, що займається дослідженнями зв'язків, поділів і гетерогенностей. Школа пропонує комплекс теоретичних підходів та методів для роботи з темою прикордонь.

Літня школа сфокусована передусім на Україні, водночас пропонує комплексний порівняльний підхід до дослідження погранич у Центрально-Східній Європі та Чорноморському регіоні. Навчальна програма школи складається з чотирьох основних курсів та гостьових лекцій. Тематика курсів школи стосується вивчення прикордонь з історичної, географічної, культурної, соціологічної та політичної перспектив. Літня школа складатиметься з лекцій, семінарів, екскурсій, дискусій, воркшопів та публічних заходів.

Серед лекторів школи:

- *Томаш Зарицький*, доцент і директор Інституту соціальних наук Варшавського університету, Польща;
- *Стівен Сігал*, професор історії, Університет Північного Колорадо, США;
- *Мейгел Фавлер*, доцентка історії, Стетсонський університет, США;
- *Анніка Фрайберг*, доцентка історії, Університет штату Каліфорнія в Сан-Дієго, США.

Вимоги до учасників

Літня школа відкрита для магістрантів, докторантів (аспірантів), молодих вчених та працівників освітньої й культурної сфери. Робочі мови школи: англійська, українська та російська.

Витрати учасників

Участь у літній школі є безкоштовною. Поселення, обіди та дорожні витрати забезпечують організатори.

Заявка має складатись з таких частин:

- академічне резюме (CV) (не більше ніж три сторінки);
- опис дослідницького, освітнього чи культурного проекту, дотичного до студій пограниччя (не більше ніж 800 слів);
- мотиваційний лист (не більше ніж 500 слів);
- контактна інформація двох науковців, які можуть надати рекомендації.

Будь ласка, надсилайте заявки на електронну адресу ethnickh@gmail.com не пізніше ніж **25 лютого 2019 р.** Заявки можуть бути виконані англійською, українською або російською мовою. Якщо ви не отримаєте підтвердження отримання вашої заявки, будь ласка, зв'яжіться з організаторами.

Контактна інформація:

ethnickh.wordpress.com
ethnickh@gmail.com
+38 (050) 298-21-90

ReNERIT: СПІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СПІЛЬНУ СПАДЩИНУ ЗБЕРЕЖЕННЯ, УПРАВЛІННЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ СПІЛЬНОЇ СПАДЩИНИ У ЛЬВОВІ ТА УМАНІ

Львів як головний центр туризму в Україні та культурно важливе місто для польської, єврейської та української історії, Умань як найбільший центр паломництва хасидів та важливе місце для єврейської, польської та української культури розкривають великий потенціал культурної спадщини для інклюзивного та сталого місцевого розвитку. Між Львовом та Уманню – великі території з численними містами, що збері-

гають сліди українського, єврейського, польського минулого. Разом вони символізують складність історії прикордоння та багатство європейської спадщини. Проте сьогодні ми часто стаємо свідками напруженості й конфліктності, замість вивчення великого потенціалу спадщини для місцевого розвитку. У Львові впродовж багатьох років лунали закиди та відбувалися судові справи щодо нехтування об'єктами єврей-

ської спадщини; напруженість супроводжувало відновлення польських місць пам'яті. Умань часто зображають у місцевих, національних та міжнародних мас-медіа як зону конфлікту, де символічна боротьба, на жаль, набуває інколи цілком фізичних ознак. Для створення стабільної та шанобливої екосистеми місцевої спадщини надзвичайно важливо подолати наявні упередження й сегрегацію та створити продуктивну і прозору співпрацю між різними акторами багатокультурної спадщини у цих містах.

3 літа 2018 р. Центр міської історії спільно з партнерами розпочинають дворічний проект «**ReHERIT: спільна відповідальність за спільну спадщину**». Проект ставить собі завдання поширення обізнаності про місцеві контексти, різноманітний та недооцінений потенціал спадщини; підвищення компетенцій та створення нових підходів і моделей для продуктивної співпраці між місцевими органами влади (МОВ) та організаціями громадянського суспільства (ОГС) у роботі зі спадщиною; актуалізацію спадщини завдяки аналізу наявної інфраструктури культури, туризму та бізнесу із залученням стейкхолдерів та локальних громад; вивчення можливостей для покращення управління спадщиною та її популяризації, запроваджуючи найкращі міжрегіональні та міжнародні практики.

Проект ReHERIT триватиме з **кінця липня 2018 до кінця липня 2020 р.**, складатиметься з декількох взаємопов'язаних блоків активностей:

1. Два соціологічні дослідження у Львові та Умані: на початку проекту, щоб надати репрезентативні дані для розробки запланованих заходів, та наприкінці проекту, щоб оцінити вплив проекту та підготувати рекомендації для майбутніх проектів.
2. Львів: інфраструктурний проект облаштування та ознакування території Великої синагоги та його активація через розробку нових підходів та моделей роботи зі спільною спадщиною для вчителів і гідів.
3. Умань: розробка та пілотування м'яких компонентів (картографування історичних об'єктів, розробка інструментів та підходів роботи зі спадщиною), тренінги для

гідів, вчителів та інших акторів спадщини, розробка стратегії туристичного розвитку та концепції ознакування спадщини.

4. Проведення тренінгів з ефективного управління спадщиною у Львові та Умані для МОВ та ОГС різних містечок України.
5. Субгрантинг із міні-грантами для 10 міст у 10 областях, який дасть змогу учасникам тренінгів застосувати отримані знання та компетенції у впровадженні найкращих практик спадщини у своїх громадах.

Проект ReHERIT поєднує інфраструктурний і м'який компоненти, що враховують довгостроковий досвід Львова та виклики в роботі над спадщиною в Умані. Концептуальна розробка та популяризація нових підходів та моделей на основі досліджень і найкращих практик сприятимуть створенню та впровадженню ефективної та сенситивної системи управління спадщиною. Застосування інструментів та форматів для залучення стейкхолдерів та міських громад покращить спроможність управління МОВ для сталого зростання і ОГС для усвідомлення їхньої ролі та відповідальності у цьому процесі як акторів, партнерів та стейкхолдерів. Розробка, впровадження та популяризація моделей ефективного управління допоможуть налагодити продуктивну співпрацю між різними стейкхолдерами (ОГС, органами влади, бізнесом).

Результати проекту будуть розміщені на Порталі культурної спадщини та доступні для усіх зацікавлених.

У рамках проекту буде створено онлайн-ресурс інформації, матеріалів для фахівців із культурної спадщини – Портал культурної спадщини (Heritage Hub).

Підбиття підсумків проекту відбудеться у липні 2020 р. на форумі «Горизонти спадщини» за участі партнерів, учасників проекту та представників культурних індустрій.

ReHERIT спільно реалізують Управління охорони історичного середовища Львівської міської ради, Центр міської історії, Лабораторія міського простору та Відділ культури Уманської міської ради.

Проект фінансує Європейський Союз.

ТРАНСРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ AFTER VIOLENCE THE (IM-)POSSIBILITY OF UNDERSTANDING AND REMEMBERING

(10–17 червня 2019 р., м. Дніпро)

Організатори: Prisma Ukraina – Research Network Eastern Europe (Forum Transregionale Studien, Berlin), Український інститут вивчення Голокосту «Ткума» (Дніпро), Center for Governance and Culture in Europe/University St. Gallen (St. Gallen), German Historical Institute Warsaw, European University Viadrina (Frankfurt/Oder) та Центр прикладної антропології (Київ).

Літня школа присвячена проблемам осмислення явищ насильства та пам'яті про травматичний досвід ХХ та початку ХХІ ст., фізичний та психологічний. Фізичне насильство продовжувалося також через стирання пам'яті, замовчування, забуття, страх, байдужість і маніпулювання суспільною свідомістю. Академія планує фокусуватися на проблемах презентації та замовчування травм у різних видах нарративів (спогади, художня література, журналістські тексти, історіографія, кіно, графіка, картини, пам'ятники та інші символічні структури). Трансрегіональна академія буде зосереджена в першу чергу на минулому та сьогоденні України, яка глибоко постраждала протягом ХХ ст. від революцій, двох світових воєн і Голокосту і є простором як військового, так і символічного конфлікту зараз. До участі в Академії запрошуються також молоді вчені, які вивчають аналогічні явища у східноєвропей-

ському регіоні або працюють у ширшій компаративній перспективі.

Трансрегіональна академія відбудеться у Дніпрі (Катеринослав-Дніпропетровську), в місті, де конкурують козацька, польська та російська імперська легенди походження міста. Місто має особливий характер завдяки закритому статусу після Другої світової війни, через розміщення в ньому ракетного виробництва. Академія включатиме не тільки лекції та обговорення проектів учасників, а й антропологічні воркшопи в різних районах міста. Цей компонент Академії дасть змогу краще замислитися над логікою вилучення певних фігур і традицій з міського меморіального простору. Крім того, таким чином сподіваємося заохотити учасників до роздумів про те, як минуле стає пов'язаним із сьогоденням через відкриття та функціонування різних місць пам'яті.

Основними темами Академії будуть: досвід переживання та свідчення про травматичне минуле; життя разом зі спогадами про травматичне минуле; комеморація, практика забуття та/або прощення і дискурси, що стоять за ними.

Як подати заявку:

До участі в Академії запрошуються аспіранти та постдоки, що представляють різні суспільні і гуманітарні дисципліни (зокрема, історію, літературознавство, соціальну антропологію, соціальну психологію, соціологію та політичні науки), чий дослідження пов'язані з вищезгаданими темами та питаннями Академії.

Робоча мова Академії: англійська (для успішних аплікантив також бажаним є середній рівень володіння українською або російськими мовами)

Заявка має містити:

- CV (до трьох сторінок);
- опис проекту, над яким аплікант зараз працює (3–5 сторінок), і попередні висновки;
- зразок наукової публікації апліканта (будь-якою мовою);
- імена двох науковців, які можуть виступити як рефері (жодних рекомендаційних листів не вимагається).

Заявки англійською мовою у вигляді одного pdf-файлу треба надсилати на адресу prisma@trafo-berlin.de із темою листа «After Violence».

Кінцевий термін прийому заявок – **14 січня 2019 р.**

Організатори відшкодовують кошти на транспорт, проживання та харчування упродовж часу проведення Академії.

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ. ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ

до теми: «Історія Бабиного Яру: масове вбивство і пам'ять про нього»

1. Бабий Яр: человек, власть, история: документы и материалы: в 5 кн. — Кн. 1: Историческая топография и хронология событий / сост. Т. Евстафьева, В. Нахманович. — Киев: Внешторгиздат, 2004. — 597 с.: ил.: карты.
2. Бабин Яр: історія і пам'ять / за ред. В. Гриневича, П.-Р. Магочія. — Київ: Дух і Літера, 2016. — 352 с.
3. Бабин Яр: масове убивство і пам'ять про нього: матеріали міжнародної наукової конференції 24–25 жовтня 2011 р., м. Київ. — Вид. 2-ге, допов. — Київ: Укр. центр вивчення історії Голокосту, Громад. комітет для вшанування пам'яті жертв Бабиного яру, 2017. — 288 с.
4. Бабин Яр: пам'ять на тлі історії: альбом-каталог мультимедійної виставки до 75-річчя трагедії Бабиного Яру / упор. В. Нахманович. — Київ: Laurus, 2017. — 252 с.
5. Київ: війна, влада, суспільство. 1939–1945 рр.: За документами радянських спецслужб та нацистської окупаційної адміністрації / авт. та упор. Т. В. Вронська, Т. В. Заболотна, А. В. Кентій, С. А. Кокін, О. Є. Лисенко, Т. В. Пастушенко. — Київ: Темпора, 2014. — 864 с.
6. Книга Скорботи України — місто-герой Київ / ред. колегія: голова О. С. Яковенко, заст. гол. О. П. Биструшкін, І. М. Красильников, П. П. Панченко, відп. секр. Г. Є. Ясев. — Київ: Книга Пам'яті України, 2003. — 724 с.
7. Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943 // Друга світова війна і доля народів України: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 23–24 червня 2005 р. — Київ: Сфера, 2005. — С. 126–140.
8. Кузнецов А. В. Бабий Яр: роман-документ. — Киев: Саммит-книга, 2008. — 368 с.
9. Куренівська трагедія 13 березня 1961 р. у Києві: причини, обставини, наслідки: документи і матеріали / упор. В. М. Даниленко (кер.), В. О. Крупина, М. К. Смольницька, Н. М. Хоменко. — Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2012. — 548 с.
10. Малаков Д. Кияни. Війна. Німці. — Київ: Амадей, 2008. — 364 с.
11. Нахманович В. Р. Голокост як наукова і світоглядна проблема. Погляд з України // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття: Іст. нариси: у 2 кн. — Київ: НАН України; Ін-т іст. України; Наукова думка, 2011. — Кн. 2. — С. 802–863.
12. Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни: збірник документів, матеріалів та спогадів / автор-упорядник М. Тяглий. — Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2013. — 208 с.

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРА

1. **Круглий стіл «Українське суспільство і пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти».**
2. **Проект «Захистимо пам'ять».**
3. **Проект «Бабин Яр: пам'ять на тлі історії».**
4. **Методичні розробки.**
5. **Новини бібліотеки Центру.**
6. **Нові видання Центру.**
7. **Оголошення.**

Адреса редакції:
Український центр вивчення історії Голокосту
вул. Генерала Алмазова, 8, оф. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30
www.holocaust.kiev.ua
e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Редакційна колегія:
Любов Кремінець
Олена Пазюк
Анатолій Подольський

Дизайн, комп'ютерна верстка:
Марина Кулікова

Видруковано:
ФОП Козлов О. М.
м. Київ, 03170, бул. Романа Ролана, 13Г
тел./факс: +38 (044) 206-46-20
Наклад 700 прим.